

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Řeční a římské reformátory

Hračja Grigoryan

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Michal Skřejpek, DrSc.

Praha, březen 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. dubna 2016

Hrachya Grigoryan

Obsah

1.	Numa	6
2.	Bratří Gracchové.....	7
2.1.	Tiberius Gracchus.....	7
2.1.1.	„Půda“ pro pozemkové reformy.....	9
2.1.2.	Lex Sempronia Agraria	9
2.1.3.	„Krví a vražděním“	12
2.1.4.	Následky.....	13
2.2.	Gaius Gracchus	14
2.2.1.	Vstup do politické kariéry	14
2.2.2.	Široký rozsah reforem Gaia	16
2.2.3.	Vyostření.....	17
2.2.4.	Smrt Gaia Graccha a Fulvia Flacca	18
2.2.5.	Následky.....	19
3.	Sulla.....	19
3.1.	Získávání moci a slávy	20
3.2.	První Sullova občanská válka	22
3.3.	První válka s Mithridatem	24
3.4.	Druhá Sullova občanská válka.....	26
3.5.	Neomezený vládce Říma	26
3.6.	Odchod do ústraní a smrt.....	27
4.	Augustus.....	28
4.1.	Vzestup k moci	29
4.2.	Boje s Antoniem a následné vytvoření druhého triumvirátu	30
4.3.	Válka s Antoniem	32
4.4.	Nová doba	33

4.4.1.	Vznešený	34
4.5.	Nová pravidla – ale jaká?	35
4.6.	Ztotožňování říše s osobou Augusta	35
4.7.	Vojsko a expanze	36
4.7.1.	Jednotné římské vojsko	36
4.7.2.	Imperium sine fine	37
4.8.	Otázka následnictví a smrt	38
Řecko		39
1.	Historie starověkého Řecka	39
2.	Solón	40
3.	Periklés	42

Úvod

Tato práce je zaměřena na některé významné osobnosti antického Říma a Řecka především z hlediska práva, a to zejména práva ústavního, jelikož jejich reformy bezesporu nesly ústavní charakter. Právě proto se v hojné míře zabývá politickým děním a událostmi, které měly na vývoj práva, zejména na nejvyšší úrovni, přímý, ne-li rozhodující vliv.

V části zaměřené na Řecko se tedy věnuje takovým postavám veřejného života jako Perikles či Solón, v „římské“ části pak nemohou chybět biografie osobností, které byli v centru dění v období přelomu konce republiky a začátku císařství, jako Sulla či Augustus, ale i osobností z raně republikánské, ba dokonce královské doby – pojednává tedy i o legendárním králi Numovi, nelze vynechat ani dopad pokusů o reformy bratří Gracchů či Sullovu diktaturu.

Ke zpracování této práce byla čerpána informace především z primární literatury, zejména z Plútarchových či Suetoniových Životopisů¹, přičemž tyto informace byly doplněny o poznatky ze sekundární literatury světových historiků – např. Augustus od Ecka či A history of the archaic Greek world od Halla.

¹ Je pravdou, že spolehlivost těchto zdrojů není vždy nejvyšší, ale i přesto se jedná o nejlepší zdroje, které máme k dispozici, a ve spojitosti se sekundární literaturou můžeme dojít k poměrně přesným výsledkům.

Řím

1. Numa

Přesná doba, ve které měl žít legendární druhý římský král, Romuluv nástupce, Numa Pompilius, není zcela jasná a stejně tak není jasný jeho přesný původ a druh výchovy. Ačkoliv jeho rodokmen byl pravděpodobně veden od začátku až k němu, existují i názory, že tyto záznamy nejsou přesné (či jsou dokonce považovány za falsifikáty), jelikož původní starobylé zápisky byly údajně zničeny při zboření města Galy a záznamy nové byly upraveny tak, aby vyhovovaly určitým lidem, kteří chtěli „patřit“ do vzácných rodů. S jistotou můžeme říci, že „Numův rod pocházel od Sabinů“.²

Numa, narozený v den legendárního založení Říma, tedy dvacátého prvního dubna, nejmladší ze čtyř bratří Pompona, byl zvolen králem přibližně rok po smrti Romula. Byl vlídné a ušlechtilé povahy, kterou navíc zdokonalil vzděláváním, bránil se veškerému přepychu a neuchyloval se k hromadění bohatství, nýbrž se soustředil na službu lidu a Bohům, jelikož to byl nejen velmi inteligentní, prozíravý a bystrý státník, ale také člověk velmi pobožný. Je však bezpochyby, že si Numa, jak uvádí Plútarchos, pečlivě pěstoval pověst pobožného člověka, přičemž dokonce tvrdil, že se s Bohy a Bohyněmi setkával na tajných schůzkách, kde mu radili a vyznávali se mu v lásce.³ Sám Numa například tvrdil, že samotná Egeria mu nadiktovala texty některých zákonů. Účelem takového počínání pravděpodobně byla snaha vyvolat ve v té době válečných a bojovných Římanech mírnější chování spočívající v úctě k Bohům, dodržování zákonů, humánním chování vůči nepřítelům a celkově vedení spořádaného a správného života.

Numovi se též připisuje zřízení a ustanovení kněžských úřadů včetně pontifiků a ustanovení nejrůznějších obyčejů a rituálů, ať už náboženských či všedních.⁴

Sepsal tzv. „posvátné knihy“ (se kterými měl být údajně i pohřben) pojednávající o náboženství a filozofii. Tyto knihy byly nalezeny zhruba čtyři až pět století po jeho smrti, avšak tehdejší konzulové považovaly myšlenky obsažené v těchto dílech za nevhodné, takže nejenže nedošlo k jejich zveřejnění, ale knihy dokonce nechali spálit. Dionýsos z Halikarnassu však byl toho názoru, že knihy byly v tajnosti zachovány pontifiky.

Mezi jeho největší zásluhy patří rozdělení lidu podle umění a řemesel. V podstatě se rozhodl rozdělit lid do většího počtu malých částí. Toto rozdělení probíhalo „podle umění pištců, zlatníků, tesařů, barvířů, ševců, koželuhů, kovářů a

² Plut. Numa 1

³ Plut. Numa 8

⁴ Plut. Numa 9, 14

hrnčírů“.⁵ Ostatní odvětví spojil navzájem v jeden celek a vytvořil jakýsi systém, každému z těchto řemesel totiž umožnil konat společné schůzky a bohoslužby. Tímto prozíravým sjednocujícím krokem fakticky odstranil rozdělení občanů na Sabiny a Římány, čímž z velké části odstranil napětí mezi různými skupinami obyvatel.⁶

Mezi další jeho zásahy do veřejného života se řadí upravení zákona, který za určitých okolností dovoľoval prodat syna, a to i syna ženatého. Nebylo totiž spravedlivé, aby žena, která se provdala za svobodného občana se najednou, bez svoji viny, stala manželkou otroka.

Numovi se připisuje i reforma, kdy měl do tehdejšího kalendáře obsahujícího pouze deset měsíců přidat další dva měsíce - leden a únor. Důkazem toho, že prosinec byl před reformou desátým měsícem, je samotný latinský název tohoto měsíce, tedy December.⁷

Celkově se doba vládnutí Numy považuje za dobu míru, prosperity, zklidnění obyvatelstva, nejsou dochované žádné informace svědčící o plánování spiknutí a převratu. Byl pro svůj lid vzorem jednak díky své spravedlivé povaze, ale i vzhledem k chytré politice, kterou vedl.

2. Bratři Gracchové

Tiberius a Gaius Gracchus, synové Tiberia Graccha, člověka váženého a zastávajícího ty nejvyšší římské úřady, a Cornelia, která byla původem z jednoho z nejvýznamnějších rodů, byli známi zejména pro svou snahu prosadit pozemkové reformy, což se jim podařilo pouze částečně, jelikož byli oba rukou odpůrců těchto reforem zavražděni. Politicky patřili ke straně populárů.

2.1. Tiberius Gracchus

Tiberius Gracchus, starší z těchto bratrů, byl spíše klidné a umírněné povahy a s prostým způsobem vedení života, což se odráželo i v jeho řečech, které byly, na rozdíl od vystoupení svého mladšího bratra, klidné, čisté a propracované ale přitom dojímavé.⁸

⁵ Plut. Numa 17

⁶ Plut. Numa 17

⁷ Plut. Numa 19

⁸ Plut. Tib. Gracch. 2

Tiberius byl již od velmi mladého věku znám pro své dobré vlastnosti. Účastnil se afrického tažení v třetí punské válce jako vojenský tribun, což je v hierarchii legie osoba hned pod legátem, který je velitelem legie. Zde se uplatnil jako schopný a velmi statečný vojevůdce a údajně, dle Plútarcha a Fannia, byl vždy mezi prvními vojáky a dokonce jako první i přešel nepřátelské hradby spolu se Scipionem, zřejmě při obléhání Kartága.⁹

Po této výpravě byl v roce 137 př. n. l. zvolen kvestorem a s tehdejšími konzulem Gaiem Hostiliem Mancinem táhl proti Numant'ánům. Fakticky se dostal do čela tohoto tažení, jelikož neúspěšný Mancinius pod tíhou svých neúspěchů již nebyl schopný velet a již k tomu ani neměl úctu vojsk. Mancinius se totiž po porážkách pokusil potupně v noci s vojskem stáhnout, což ovšem Numant'ané zpozorovali, zadní části římského vojska zmasakrovali a tábor zcela vyplenili. Zbytek vojska zachránil Tiberius tak, že uzavřel s Numant'any mír, což však obecně bylo považováno za právo legátů. To se mu podařilo proto, že Numant'ané měli ve velké úctě jak jeho samého, mezi vojáky byly jeho statečné činy totiž známy, tak také Tiberiova otce, který svého času během válečného tažení také uzavřel s Numant'any trvalý mír. Numant'ané měli jeho syna, Tiberia, dokonce v takové úctě, že mu umožnili si vzít libovolné věci, kterých se zmocnili při plenění římského tábora a uspořádali pro něj hostinu. Tiberia však zajímaly hlavně kvestorské tabulky s účty a spisy, které potřeboval pro řádný výkon svého úřadu, a tak si nevzal kromě těchto tabulek a kadidla používaných při obřadech nic jiného. S Numant'any celkově jednal velmi přátelsky a srdečně, jelikož nechtěl, aby si mysleli, že jim nedůvěřuje¹⁰

Tyto počiny Tiberia však vzbudily v Římě vášnivé debaty mezi jeho odpůrci a podporovateli. Ti první ho vinili z toho, že Řím kvůli tomuto míru vypadá slabě a jako v této válce poražený. Druzí argumentovali tím, že vina je na straně Mancinia a že Tiberius udělal to jediné, co udělat mohl, aby zachránil desítky tisíc Římanů. Mezi jeho podporovateli patřili samozřejmě zejména blízcí a rodiny přeživších vojáků. Bylo však rozhodnuto, že Mancinia musí potkat stejný osud, jako kdysi dříve vojevůdce, kteří se spokojili s vydáním římského vojska Samnity – tedy že bude potupně vydán Numant'ánům, což sám Mancinius přijal. Ostatní vojevůdci byli toho ušetřeni, jednak protože Tiberius měl podporu valné části lidu, jednak napomohl Scipio, jeden z nejvýznamnějších Římanů své doby. Scipio však, z různých důvodů, nepomohl Manciniovi (kterého však Numant'ané jako rukojmího stejně nepřijali) a ani, což mu bylo Tiberiem vytýkáno, nenapomohl ke stvrzení Tiberiem uzavřeného míru. To vyvolalo mezi nimi jisté napětí, ale k ničemu vážnému nedošlo a Plútarchos dokonce tvrdí, že kdyby byl Scipio v Římě, když došlo k atentátu na Tiberia, nedovolil by díky své politické váze, aby se tak stalo. Scipio však v té době byl na dalším válečném tažení proti Numant'ánům, čehož Tiberiovi nepřátelé využili.

⁹ Plut. Tib. Gracch. 4

¹⁰ Plut. Tib. Gracch. 5-6

2.1.1. „Půda“ pro pozemkové reformy.

Situace v Římě již nějakou dobu nebyla klidná. Římští legionáři byli neustále na válečných taženích, kterých se museli zúčastnit do konce, ať už by trvaly jakkoliv dlouho, takže své pozemky svěřovali do rukou rodiny. Majitelé menších pozemků si však většinou nedokázali udržet nezávislost a tyto pozemky byly vykupovány zámožnými aristokraty, což vedlo ke vzniku obrovských statků. Vojáci, kteří se vraceli z válek, tak neměli kam jít a tudíž rostl počet zločineckých skupin v Římě. Tato situace byla velmi problematická i pro nepostradatelnou římskou armádu, jelikož ve vojsku mohli sloužit pouze muži vlastníci pozemek, a tak ochota obyvatelstva sloužit ve vojsku vadla a spolu s ní síla římské armády. To vedlo nejen k omezování schopnosti vést války, ale taky k potenciálním vzpourám v provinciích. Brzy nato celá Itálie pocítila nedostatek svobodných občanů, jelikož v takových podmínkách si stále méně lidí mohlo dovolit vychovávat děti. Vojenská morálka upadala v celém vojsku, protože podobný osud mohl potkat každého vojáka a „ti, kdo bojují za Itálii si mohou dopřát jen vzduchu a světla, ničeho jiného. Bez domu a bez pevného bydla bloudí s ženami a dětmi a vojevůdci lžou, když nabádají v bitvě vojáky, aby hájili hrob a svatyně proti nepřátelům, neboť nikdo z tak velkého počtu Římanů nemá ani otcovský oltář, ani hrob předků. Nikoli, válčí a umírají za cizí přepych a bohatství, ale jediná hrouda není jejich!“¹¹

Část území získaných při válečných taženích si mohli chudí římscí občané pořídit za nízké ceny, avšak bohaté vyšší vrstvy je i v tomto případě přeplácely a nižší vrstvy brzy zůstaly bez půdy.

Na těchto velkých statcích, vlastněných nepočetnou skupinou aristokratů, pak pracovali otroci (zatímco na malých farmách v dřívějších dobách pracovali přímo vlastníci půdy). Podle Plútarcha, který se odkazuje na Tiberiova bratra Gaia, Tiberius na jedné cestě napříč krajinou uviděl, jak je země opuštěna, jak na pozemcích pracují téměř výhradně otroci z ciziny, a právě tehdy mu přišla do hlavy myšlenka aktivně vést politiku reform, která stála jeho i jeho bratra nakonec život. Lid věděl, že v Tiberiovi má velkou oporu, a vybízeli ho k politice přidělování půdy nižším vrstvám.¹²

2.1.2. Lex Sempronia Agraria

V roce 133 př. n. l. se stal Tiberius tribunem lidu a v podstatě okamžitě se začal věnovat této problematice. Cílem bratří Gracchů bylo dostat půdu opět do rukou nižších vrstev, do rukou malých farmářů, kteří tradičně tvořili páteř římské společnosti.

¹¹ Plut. Tib. Gracch. 9

¹² Plut. Tib. Gracch. 8

K tomu účelu měl posloužit Lex Sempronia Agraria (navržený v roce 134 př. n. l.), tedy zákon měnící postavení tzv. ager publicus, veřejné půdy, čímž se rozuměla získaná půda nyní ovládaná státem. Předtím, než se budeme věnovat tomuto zákonu, respektive jeho návrhu, je třeba podotknout, že již dříve byla snaha zabránit ve vzniku latifundií. Vznikaly zákony, jejichž účelem bylo zhoršující se stav napravit. Tak byl vydán zákon zakazující mít k užívání více než pět set jiter půdy, který navazoval na ještě starší zákony (např. Lex Licinia Sextia, konkrétně Lex de modo agrorum, který však fakticky nikdy nebyl vynucován), což ale bylo záhy jednoduše obcházeno pomocí nastrčených osob, časem dokonce zcela ignorováno a pozemky byly převáděny přímo na jméno latifundistů.¹³

Tiberius tedy usoudil, že je potřeba rozsáhla reforma. Sešel se s některými vlivnými Římany – Crassem, zastávajícího úřad nejvyššího pontifexe, Muciem Scaevolou, právníkem a konzulem, a Appiem Claudiem, Tiberiovým tchánem a vlivným člověkem. Tito muži se shodli na znění budoucího zákona, který byl, dle Plútarcha, velmi mírný, neboť místo trestání pokutováním a odebráním půdy u těch, kteří ji drželi neprávem, zákon tyto latifundisty vyzýval, aby půdu neprávem vlastněnou vydali za odškodnění. Navíc by vlastníci půdy nemuseli platit nájem a byly navrženy pro ně i další výhody, aby vyšší vrstvy neodporovali tomuto novému uspořádání. Ani takový návrh se však pochopitelně nezamlouval představitelům vyšší třídy – senátorům, latifundistům apod. Tiberia proto obvinili z toho, že chce zavést nový pořádek přerozdělit bohatství v Římě, čímž by narušil samotné základy říše a podnítil revoluci.¹⁴

Reforma měla pomoci zchudlým a často bez střechy nad hlavou Římanům, kteří byli z výše uvedených důvodů v ještě složitější situaci, než dříve. Půda, která by byla sebrána latifundistům, měla být z velké části přerozdělena mezi Římany, což by jim mělo zajistit obživu a vrátit možnost a ochotu sloužit ve vojsku a platit daně. Měla tedy vyřešit dva významné problémy římské republiky – slábnoucí armádu a špatné životní podmínky pro vysloužilé veterány.¹⁵

Senát byl zásadně proti takovýmto reformám nejenom kvůli jejich negativnímu dopadu na vyšší vrstvy, ale také kvůli způsobu, kterým se Tiberius pokoušel tyto reformy, respektive zákony, prosadit. Ten totiž, jelikož věděl, že se u senátu setká s výrazným odporem, senát zcela obešel tak, že se rovnou obrátil na Concilium Plebis, tedy lidové shromáždění, kde věděl, že se setká s podporou. Takové jednání sice nebylo proti zákonu (a dokonce to nebylo ani něco zcela nezvyklého), nicméně senátoři, včetně těch, kteří by možná byli bývali reformy podpořili, chápali, že Tiberius se je snaží obejít, a v důsledku toho se postavili proti němu.

¹³ Plut. Tib. Gracch. 8

¹⁴ Plut. Tib. Gracch. 9

¹⁵ Encyclopaedia Britannica, 1952, I, 1082 s. Great books of the western world, 2.

Zabránit prosazení zákona touto cestou bylo možné pomocí veta kteréhokoli tribunu lidu. Senátu se podařilo přemluvit Marca Octavia, jednoho z tribunů, aby vetem zabránil prosazení reforem. Tiberia to rozčílilo a zareagoval návrhem nového, upraveného, zákona, který měl být vůči latifundistům ráznější, ale masami vítanější. Nařizoval, aby každý, kdo vlastní půdu proti dřívějším zákonům, ji bez dalšího vydal.¹⁶ Marcus Octavius však svým vetem bránil prosazení reforem. Tiberius se tedy uchýlil k tomu, že se pokusil Octavia zbavit svého úřadu argumentujíc, že ten jedná v rozporu se zájmy svého lidu, jelikož nehájí jeho práva proti hospodářské a politické nespravedlnosti ze strany senátu, a neměl by tento úřad tedy zastávat. Octavius se svého úřadu však zbavit nehodlal a vetoval, což bylo jeho právem, hlasování lidu o jeho odstranění z úřadu. Tiberius na něj vyvíjel tlak pomocí vyhlášky, pomocí které dočasně zakazoval činnost úřadů, trhů a chrámů, čímž fakticky znemožnil fungování Říma včetně provozování obchodu a celkově běhu společenského života města. Nakonec Tiberius přikázal, aby Octavius byl z řečniště odvečen jedním z Tiberiových propuštěnců. Tato žalostná podívaná se setkala s nepřízní i části Tiberiových stoupenců a měla dalekosáhlé následky, o kterém si řekneme i níže.¹⁷

Tiberius se tedy dočkal potvrzení svého pozemkového zákona. Dle Appiána byl po této události lidem celé Itálie považován za hrdinu. Lid Itálie čelil strašlivé chudobě již delší dobu, byl zbaven svých zákonných pozemků a musel ustoupit v práci početným otrokům.¹⁸ Byla sestavena trojčlenná agrární komise, která měla uplatnit nově přijaté zákony. Tato komise, sestavená výlučně z Tiberiových rodinných příslušníků a samotného Tiberia, dostala sice od senátu finance, ale i v tomto ohledu se zastánci reformy potýkali s překážkami ze strany odpůrců a k důslednému provedení reforem, na základě přijatých zákonů, Tiberius prostředky neměl. Jedním z největších nepřátel reformátoru, zejména Tiberia, byl Publius Nasica – jeden z nejbohatších lidí Říma, který vlastnil obrovské pozemky.

Členy komise byli Tiberius, jeho tchán Appius Claudius a bratr Gaius Gracchus, který však tou dobou byl na válečném tažení spolu se Scipionem v Numantii, takže nebyl přítomen.¹⁹ Jak bylo naznačeno výše, takové složení nenapomohlo ke zlepšení vztahů mezi reformátory a senátem, respektive vyššími vrstvami, takže veškeré kroky Tiberia se setkávaly s nepřátelskými činy jeho protivníků.

Roku 133 př. n. l. umřel Attalos III. Pergamský a veškeré své jmění, včetně svého království, zanechal Římu. Tiberius se chopil příležitosti a, za využití svých tribunských pravomocí, chtěl využít těchto prostředků k financování reálného provedení reforem, tudíž „nařídil, aby byly královské poklady dopraveny do Říma a aby byly občanům rozdělováním si půdu k dispozici na nařízení a jako základní listina

¹⁶ Plut. Tib. Gracch. 10

¹⁷ Plut. Tib. Gracch. 12

¹⁸ Appiános, Bell. civ. 1.12-13

¹⁹ Plut. Tib. Gracch. 13

zemědělského provozu“.²⁰ Takové jednání bylo hrubým nerespektováním senátu, jelikož právě ten tradičně spravoval říšskou pokladnu a rozhodoval o důležitých zahraničních záležitostech.

Zanedlouho Quintus Pompeius, soused Tiberia, vystoupil před senátem se sdělením, že viděl, jak Eudemos Pergamský předal Tiberiovi diadém a nachový plášť, což údajně dokazuje, že Tiberius má snahu se stát římským králem - něco, co bylo od vyhnání posledního krále a vzniku republiky, nevídaného. To pouze přililo olej do ohně a prohloubilo obavy senátu z toho, že si Tiberius pokusí přivlastnit příliš moci, ba dokonce se pokusí stát králem. Situace se stala pro senát a jeho zastávce neúnosná a to přivedlo ke krveprolití, které následovalo.

2.1.3. „Krví a vražděním“

Tiberiovi jeho odpůrci (ale i část zastánců) nikdy neodpustili to, jak se zachoval vůči tribunovi Octaviovi. Tribunský úřad totiž byl do té doby v podstatě nedotknutelný a to díky obrovskému respektu, který k němu lid tradičně cítil. Zneuctění Octavia tímto potupným způsobem, když byl z řečiště odveden propuštěnci a poté navíc napaden davem, bylo pro spoustu Římanů příliš urážlivé, proto se chystali Tiberia, až by po ročním období nezastával svůj úřad, kvůli použití síly vůči tribunovi stíhat pro porušování zásadních římských zákonů a zásad.

Tiberius si byl vědom toho, že tato událost měla negativní vliv na jeho pověst jak mezi senátory, tak, a to hlavně, mezi lidem a různými způsoby se pokoušel ospravedlnit své činy. V jedné ze svých dlouhých řečí například dokazoval, že úřad tribuna již ze své podstaty není a nemůže být nedotknutelný, jelikož tribun musí hájit zájmy lidu a jakmile by tomu tak nebylo, má lid plné právo se proti němu postavit. Jako příklad uvedl nedotknutelnost králů, i přes kterou však byl poslední římský král Tarquinius vyhnán, či posvátnost panen vestálek, které, když se prohřeší proti bohům, jsou též potrestány. Nikdo tedy, dle Tiberia, není zcela nedotknutelný, pokud je jeho konání v rozporu s veřejným pořádkem. Navíc samotný tribunský úřad je často těmi, kdo jej zastávají, z různých důvodů, i když většinou dobrovolně, skládán.²¹

Před stíháním ze strany odpůrcu se Tiberius ochránil také tím, že zvítězil i v dalších volbách do tribunského úřadu. K tomu mu pomohly populární sliby a zákony, které na shromážděních prezentoval. Snížil dobu vojenské služby, dovolil, aby se odsouzcenci mohli odvolávat nejen k senátorům, ale také k dalším třídám, zejména ke třídě jezdců. Dle Plútarcha byl Tiberius v takovém jednání veden zejména hněvem a nepřiznání k senátorům a vyšším vrstvám, jelikož tyto kroky vedoucí ke zmenšování

²⁰ Plut. Tib. Gracch. 14

²¹ Plut. Tib. Gracch. 15

pravomocí senátu nebyly nutně prospěšné. S rostoucími obavami o svůj život Tiberius žádal lid, aby ho ochránili před jeho odpůrci, o kterých se domníval, že ho plánují zavraždit přímo v jeho domě, před kterým jeho příznivci dokonce nocovali, aby jejich tribun byl v bezpečí.

Tiberiovi bylo oznámeno, že se lid shromáždil na Capitolu a jsou pro jeho vystoupení příznivé podmínky, tak se rozhodl, i přes četná špatná znamení, že se k němu vydá s dalším svým projevem. Jakmile dorazil na Capitol, roztržky mezi jeho stoupenci a odpůrci eskalovaly na rvačky. Tiberiovi spříznění senátor Fulvius Flaccus mu oznámil záměr senátu a boháčů ho zavraždit vlastními silami, jelikož se nedočkaly podpory u konzula. Za tímto účelem měli ozbrojit otroky a čekat na vhodnou příležitost. Tiberiovi stoupenci si rozdali různé oštěpy a jiné předměty, které na místě našly, aby se mohli případným útočníkům ubránit. Tiberius se v této vřavě dotkl své hlavy, aby svým stoupencům, kteří stáli opodále a nemohli ho slyšet, naznačil hrozící nebezpečí, což ale někteří jeho odpůrci pochopili tak, že ukazuje diadém na své hlavě a tudíž se chce stát králem, a běželi to oznámit senátu.²²

To mezi senátory vyvolalo silné pobouření. Publius Cornelius Scipio Nasica žádal konzula, aby proti Tiberiovi zakročil. Ten však odpověděl, že nehodlá užít násilí vůči občanovi Říma bez řádného soudu. Na to Nasica prohlásil „vy, kdo chcete zákonům přispět na pomoc, pojdte za mnou!“²³, jelikož označil konzula za nečinného, čímž měl lid zradit. Tato skupina se vydala k Tiberiovi, cestou bili ty, kdo se jim v postupu snažil zabránit. Nakonec došli k samotnému Tiberiovi, jehož četnými ranami klacků a kamenů (ne však mečů) ubili k smrti. Kromě Tiberia bylo usmrceno přibližně 300 jeho stoupenců a jejich těla byly vrženy do řeky Tibery. Tento střet v roce 133 př. n. l. údajně byl od konce království první občanský rozbroj, kde se rozhodlo „krví a vražděním“²⁴, předtím k takovému krveprolití nedošlo, jelikož mezi senátem a lidem panovala vzájemná úcta a strach, což nyní, zdálo se, bylo prolomeno. Nenávist bohatých vrstev a senátu vůči Tiberiovi osobě byla obrovská, což potvrdilo i to, že nedovolili jeho bratrovi, Gaiovi, Tiberiovo tělo odnést a pohřbít, ale hodili ho spolu s ostatními do řeky – to byl akt nanejvýše neutivý.

2.1.4. Následky

Pro stoupence Tiberia poté začalo kruté období. Byli bez řádného soudu vyháněni z Říma, zatýkáni a usmrcováni a to často mučivými způsoby – jistého Gaia Villia například zavřeli do klece s hady, kde byl usmrcen.

²² Plut. Tib. Gracch. 19

²³ Plut. Tib. Gracch. 19

²⁴ Plut. Tib. Gracch. 20

Senát si však nepřál zcela zneprátnit lid. Ponechal agrární reformy v platnosti a zvyšující se počet registrovaných občanů v následujícím desetiletí nasvědčuje, že pozemky byly aktivně přerozdělovány.²⁵ Dále senát nechal lid zvolit náhradu za Tiberia v komisi. V hlasování zvítězil Publius Crassus, Gracchův příbuzný.

Nasicovi se v Římě po zavraždění Tiberia nedařilo dobře. Obával se chystaného soudu, jelikož velkou částí obyvatelstva byl pokládán za vraha, který neměl žádné právo proti Tiberiovi takto rázně zakročít. Nasica tedy odešel do Asie, aby se vyhnul nepříznivým následkům. Brzy na to umřel poblíž Pergamu jako společenský vyvrhel.

Tiberius Gracchus, podobně jako jeho bratr, byl římským lidem považován za národního hrdinu, který stál na straně lidu a nebál se postavit vyšším vrstvám. Dokonce i Scipio Africanus, kterého měl lid v obrovské úctě a oblibě, ztratil část své vážnosti před lidem, když veřejně prohlásil, že s politikou Tiberia nesouhlasí. Po tomto incidentu lidé údajně Scipiona při jeho řečech často přerušovali, což se do té doby nestávalo. Scipio na to reagoval podrážděně a na lidi se obořil. V takové úctě lid měl Tiberia.

2.2. Gaius Gracchus

Bratr Tiberia, Gaius, sice vstoupil aktivně do politiky díky svému bratrovi, nicméně sám později byl významným politikem a výborným řečníkem.

2.2.1. Vstup do politické kariéry

Gaius se zprvu příliš neúčastnil politického dění, které v Římě významně začínal ovlivňovat jeho bratr Tiberius, a žil v ústraní. Dle Plútarcha by se byl býval politické kariéře zcela vyhnul, nicméně pod tíhou okolností a politického života svého bratra do politiky vstoupil – údajně se mu ve snu zjevil jeho bratr a pověděl mu, že jeho osud, stejně jako Tiberiův, je určen, že jejich život i smrt spočívá ve veřejné činnosti ve prospěch lidu.²⁶

Jeho politická kariéra začala tak, že byl jmenován do výše uvedené komise pro agrární reformy v roce 133 př. n. l. V roce 126 př. n. l. pak byl vyslán sloužit jako kvestor v římské provincii Sardinie. Zde si zasloužil pověst spravedlivého a pracovitého muže, statečného a zdatného bojovníka proti nepřátelům a oddaného podřízeného. Právě zde také začal být známý jako vynikající řečník.

²⁵ SCULLARD, H. *From the Gracchi to Nero: a history of Rome from 133 B.C. to A.D. 68*. 5th ed. New York: Routledge, 1988, xxii, 500 p. ISBN 0415025273, str. 257

²⁶ Plut. Gaius Gracch. 22

Na Sardinii byla za úřadování Gaia jedna zima zvláště krutá, Gaius tedy požádal města na ostrově o šatstvo pro vojáky. Sardové se však proti tomu odvolali k římskému senátu, který jim vyhověl a Gaiovi bylo oznámeno, že má opatřit mužstvo šatstvem jiný způsobem. Gaius se rozhodl sám obejít sardinská města, přičemž jim vysvětlil, jak špatně se vojákům v těchto krutých podmínkách daří. Přesvědčil Sardy a ti vojákům začali posílat šatstvo.²⁷

To však v Římě vyvolalo zdání, že se Gaius snaží z nějakého důvodu získat přízeň lidu a mohl by této velké výhody a síly časem využít. Senát se tedy rozhodl jednak odmítnout dar krále Micipsy z Numidie, který přes posly oznámil, že poslal obilí na Sardinii, aby se zavděčil Gaiovi, kterého měl v oblibě, i dalším vojevůdcům, a jednak rozhodl o vystřídání vojáků na Sardinii jinými. Gaius však, spolu s konzulem Orestem, měl zůstat. Gaia to rozhněvalo a ihned, když se o tom dozvěděl, odplul nečekaně do Říma, což mu bylo vytýkáno širokými vrstvami, jelikož bylo zvláštní, aby se kvestor takto vzdálil ze svého spravovaného území (natož dříve, než jeho nadřízený). Podařilo se mu však přesvědčit veřejnost, že mu bylo ukřivděno, když argumentoval tím, že celkově sloužil v armádě dvanáct let, tedy o dva roky více, než musel, a že sloužil jako kvestor dva roky, ačkoliv na základě zákona musel sloužit pouze jeden rok, přičemž se díky svému úřadu a známostem, na rozdíl od ostatních, na úkor provincie neobohatil a veškeré prostředky, se kterými se z Říma vypravil na Sardinii, využil ve prospěch této provincie.²⁸

Gaius byl však následně obviněn z různých pro Řím škodlivých činů, jako například z podpory protiřímského povstání ve Fregellách, které bylo potlačeno. Gaius nicméně plně využil svých řečnických schopností a všechna obvinění poměrně jednoduše popřel, dokázal svoji nevinu a následně se chopil příhodné příležitosti a začal se ucházet o tribunský úřad. I přes odpor nobility byl zvolen tribunem díky obrovské podpoře lidu, i když „pouze“ čtvrtým, ne prvním, jak měl v plánu. Co do reálného vlivu však měl Gaius mezi tribuny bezpochyby vliv největší. Mluvil vždy otevřeně, své odpůrce napadal a vyčítal jim krutý osud svého bratra, což lid vždy rozohnilo. Zavraždění tribuna, úředníka do té doby nedotknutelného a v zásadě posvátného, římský lid nikdy neodpustil. Úřad tribuna byl pro Římany vskutku velmi důležitý i ze symbolického hlediska, představoval ochránce a hlas lidu v nejširším smyslu. Urážka či neúcta k tribunu byla v minulosti nezřídka důvodem pro popravy a dokonce i vyhlášení války²⁹. Gaius tato fakta často lidu (i nobilitě) připomínal. „Před vašimi zraky ubíjeli ti lidé Tiberia klacky a středem města byla vlečena jeho mrtvola...“ Ptal se nobility, jak je možné, že tribun lidu, Tiberius, byl takovým ohavným způsobem zavražděn, zatímco i

²⁷ Plut. Gaius Gracch. 23

²⁸ Plut. Gaius Gracch. 23

²⁹ Plut. Gaius Gracch. 24

obviněný z hrdelního zločinu, když se nedostaví k soudu, je nejdříve vyzván, aby se dostavil, a že předtím soudci o něm nemohou hlasovat.³⁰

2.2.2. Široký rozsah reforem Gaia

Reformy, které plánoval Gaius, byly mnohem širšího dosahu, než reformy jeho bratra. Jeho první reformy se týkaly právního systému jako takového, jelikož, ovlivněn neblahým osudem svého bratra, si byl vědom, že jsou potřeba změny nejprve právě v tomto směru, chápal totiž, že je potřeba reagovat na činy senátu po smrti Tiberia. Navrhl tedy dva zákony v této oblasti. Jeden z nich zakazoval úředníkovi, který byl lidem zbaven svého úřadu, aby zastával jiný úřad. Druhý pak povoloval lidu soudit úředníka, který bez řádného soudu vyhnal římského občana do exilu.³¹ Reakcí na jednání senátu a dalších nepřátel Tiberia to bylo proto, že zákon zakazující úředníkům, kteří byli zbaveni úřadu, se znovu dostat do úřadu přímo postihoval Marka Octavia (zbaveného tribunátu Tiberiem), zatímco druhý zákon byl namířen mimo jiné na Popilia Laena, který po Tiberiově smrti poslal jeho zastávce do vyhnanství. Popilius však utekl z Itálie ještě před soudem a druhý zákon Gaius sám stáhl, údajně na popud své matky, která ho žádala, aby Octavia ušetřil. Lid tento vlídný krok ocenil, jelikož matku bratrů Gracchů, Corneliu, měl v oblibě.

Další z reforem ovlivňující právní systém byl zákon, který k třem stům senátorům, kteří doposud měli výlučnou pravomoc rozsuzovat trestní věci, přiřadil tři sta jezdců, čímž dále omezil moc senátu.

Ostatní reformy měli spíše politický a pozemkový charakter. Jedním z těchto byl zákon přerozdělovací pozemky v koloniích mezi chudé. Další zákon, Lex Militaris, zakazoval odvádět do armády muže mladší sedmnácti let a nařizoval poskytovat vojákům oděv čistě na účet států a to bez strhávání jakékoliv částky z jejich žoldu. Lex Frumentaria nařizoval státu vykupovat zásoby obilí ze severní Afriky a Sicílie a prodávat je chudým občanům za snížené ceny.³² Tyto reformy měly jednoznačný účel a to získat přízeň chudých vrstev a vojáků.³³

Významný byl návrh zákona, který měl učinit ze všechny italských spojenců občany rovnoprávné s těmi římskými.³⁴ To byl ze strany Gaia velmi promyšlený krok, kterým by si získal přízeň širokých vrstev napříč celou Itálií. Druhou stranou mincí však bylo, že by se římstí občané museli dělit svými výhodami, včetně práva na laciné obilí a zábavu, s obyvateli celé Itálie, a tak tento zákon nevstoupil v platnost. Je nutné

³⁰ Plut. Gaius Gracch. 24

³¹ Plut. Gaius Gracch. 25

³² Plut. Gaius Gracch. 26

³³ WARD, Allen Mason, Fritz M HEICHELHEIM, Cedric A YEO a Fritz M HEICHELHEIM. *A history of the Roman people*. 3rd ed. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall, 1999, xviii, 574 p. ISBN 0138965986, str. 323

³⁴ Plut. Gaius Gracch. 26

podotknout, že přijetí tohoto zákona by mohlo minimálně částečně přispět k předejetí tzv. válek se spojenci z let 90 až 88 př. n. l. To je však mimo téma této práce.

Gaius zásadně ovlivnil, nebo dokonce se dá říci, že změnil, způsob vedení politických vystoupení a řečí. Do té doby řečník fyzicky směřoval svou řeč směrem k nobilitě, tedy k senátorům, kuriím atd. Gaius však stál směrem ven, obličejem směrem k foru, k lidu, a zároveň zády k senátu, čímž razantně dával najevo svůj vztah k nim. Od té doby to tak činila většina řečníků.³⁵

Těmito reformami Gaius získal obrovskou politickou moc. Jeho popularita navíc stoupala i díky tomu, že osobně dohlížel na provádění reformy a na nově vzniklé či reformované instituce. Tak například sám zvolil výše uvedené jezdce. To vše zvládal velmi schopně a navíc spravedlivě, a to i pro senát, kterému se postupem času nepříčily ani rady Gaia, jelikož byly zcela očividně obecně prospěšné. Dokonce i jeho protivníci uznávali jeho výborné schopnosti.³⁶

2.2.3. Vyostření

Gaius se roku následujícího po jeho ročním tribunátu v letech 122 až 121 př. n. l. neucházel o žádný úřad. Namísto toho podpořil Gaia Fannia v jeho boji o konzulský úřad, který se skutečně konzulem stal, přičemž podpora Gaia Graccha hrála významnou, ne-li rozhodující, roli. Gaius pak byl zvolen za tribuna a to i přesto, že se o tento úřad, jak jsme již zmínili, neucházel a vůbec nekandidoval. Zvítězil z čistě vůle lidu.³⁷

Senát se, zřejmě právem, obával, že Gaius získá takovou přízeň lidu, že bude v zásadě mít až monarchistickou moc a bude neporazitelný. Podpořil tedy jiného tribuna, kterým byl Livius Drusus. Ten měl za úkol získat lid na stranu senátu ne agresivními metodami, pomocí násilí, ale naopak podobnými zákony, jako prosazoval Gaius, avšak takovými, které by vyhovovaly i senátu. Návrhy, které Livius přednášel, působily až komicky, jelikož byla vidět jasná snaha předčít Gaia v laskavostech vůči lidu a tím se lidu zavděčit – jako Gaius. Senát se tedy rozhodl předčít Gaia jeho vlastními metodami (a metodami jeho bratra) a přitom se ani netajil záměrem Gaia svrhnout.³⁸

Na straně senátu byl i konzulární kandidát z minulého roku Lucius Opimius, který tehdy neuspěl zejména kvůli Gaiově podpoře vítězného Fannia. Tento aristokratický muž kandidoval na tento úřad i nyní, s o mnohem větší podporou lidu i vyšších vrstev, a měl v úmyslu se Gaiovi za jeho činy pomstít. Opimius volby vyhrál a stal se konzulem. Taková situace nějakou dobu pokračovala a Gaiova oblíba u lidu

³⁵ Plut. Gaius Gracch. 26

³⁶ Plut. Gaius Gracch. 27

³⁷ Plut. Gaius Gracch. 29

³⁸ Plut. Gaius Gracch. 30

pomalu slábla, jelikož senát jej svými ústupky získával i na svou stranu. Senát se pokoušel vyprovokovat Gaia k násilí, ten na to však nepřistupoval.

Situace se vyostřila, když byli straníci Gaia, konkrétně zejména Fulvius, ale i samotný Gaius, podezříváni z vraždy Scipiona Africana, jejich velkého odpůrce, přičemž tento nepřátelský stav nebyl ničím tajným.

Definitivním vyostřením byla vražda Quinta Antyllia, přívržence senátu a spojence nového konzula, zastánci Gaia za to, že Quintus při jednom shromáždění se vyjadřoval na účet Gaia velmi neuctivě (a to za pomoci urážlivé a potupné gestikulace) a celkově velmi tvrdě kritizoval jeho i jeho zastánce, za což byl davem na místě ubodán. To samotný Gaius odsoudil a vyčítal svým přívržencům, že tím jen poskytli svým nepřátelům záminku se jím pomstít.³⁹

2.2.4. Smrt Gaia Graccha a Fulvia Flacca

Senát a Optimus této události vsutku využili. Zařídili, aby tělo Antyllia bylo demonstrativně vystaveno u fóra. To však lid přijal s velkou nevolí, jelikož měl ještě v paměti, jak neuctivě se zachovali k tělu Tiberia Graccha jeho vrazi. V kontrastu s vystavením těla Antyllia to působilo vůči bývalému tribunovi o to více potupně.

Senátoři vydali senatus consultum, tedy závazné usnesení, povolující konzulovi Optimovi, aby se zbavil „tyrana“. Nato se senát ozbrojil, nařídil se ozbrojit jezdcům a spolu se dvěma ozbrojenými služebníky se příštího rána shromáždil u senátu. Tak se také stalo. Fulvius se na druhé straně též připravoval na boj, shromáždil davy, které vyzbrojil. Celé město vřelo, zatímco jedni sympatizovali s reformátory, druzí stáli na straně senátu, přičemž lid byl, pochopitelně, převážně na straně jejich ochránce, tedy Gaia. Fulvioví lidé se chovali agresivně, účastnili se pitek a celkově vyvolávali rozruch. Gaius na druhou stranu přikázal svým lidem zachovat klid, střídavě spát a hlídat – vypadalo to, že tuší, co se bude dít.

Rozepisovat do podrobností okolnosti vraždy Gaia Graccha považují mimo rámec této práce, a proto tuto událost popíšeme ve stručnosti.

Gaius věděl, co ho následujícího dne může potkat. I jeho žena ho varovala, že když půjde vrahům svého bratra naproti a dojde ke střetu, potká ho stejný osud, jako potkal jeho bratra.

Po roztržkách mezi příznivci senátu a Fulvia se Gaius stáhl do Dianina chrámu, kde údajně poklekl před Bohy a proklel římský lid, jelikož ti ho, jejich ochránce a bojovníka za jejich dobro, zradili. To byla reakce na to, že mnoho straníku reformem přecházelo na druhou stranu (respektive se bojů neúčastnilo), jelikož v případě, že se

³⁹ Plut. Gaius Gracch. 34

vzdají, jim byla slíbena beztrestnost.⁴⁰ Poté Gaius utekl z chrámu, zatímco jeho druzi Pomponius a Licinius bránili jeho nepřátelům v tom, aby ho stíhali – nakonec však sami padli. Prchající Gaius, po jehož boku již byl pouze jeho otrok Filokrates, byl sice poháněn davem, aby utekl, nicméně na jeho prosby o pomoc či koně nikdo nereagoval, jelikož jeho nepřátele již byli nablízku. Gaius se dostal až do háje Litic, kde spáchal sebevraždu. Filokrates usmrtil svého pána a následně i sebe, i když alternativní verze říká, že jejich nepřátele je dohnali a usmrtili nejprve Filokrata, který vlastním tělem bránil svého pána, a poté i jeho.

Následně někdo utal hlavu Gaia a vzal ji k Opimiovi, jelikož ten již dříve veřejně prohlásil, že těm, kdo mu přinesou Gaiovu a Fulviovu hlavu, bude přiděleno zlato o váze jejich hlav. Hlavu Opimiovi předal jakýsi Seprimuleius, který však naplnil hlavu olovem, aby byla těžší, na což se však přišlo.

Těla Gaia a Fulvia, stejně jako těla jejich zhruba tří tisíc zastánců, byla vhozena do řeky. Ženám bylo zakázáno nad nimi truchlit, jejich straníkům byly zabavovány majetky, dle Appiána docházelo i k plenění jejich domů. Nejmladší syn Gaia, ačkoliv se neúčastnil bojů a byl pouhým poslem, byl popraven. Nejvíce však lid rozlítilo vybudování chrámu Svornosti u fóra, jelikož vychloubání se vítězstvím, které stálo životy tisíců občanů, bylo považováno za neuvěřitelně nevkusné.⁴¹

2.2.5. Následky

Opimia Gracchus označuje za prvního římského diktátora, který bez řádného soudu dal popravít tisíce občanů, včetně Gaia Graccha a Fulvia Flacca. Pak sice Opimius byl považován za slavného a schopného muže, ale následně v bojích proti Iugurthovi Numidskému přijal úplatek a byl součástí potupného morálního stavu římské říše jako celku, minimálně z politického hlediska, a zejména římské armády v té době, jelikož Iugurtha bez potíží uplatil římské úředníky a vojevůdce. Opimius byl z těchto činů uznán vinným a strávil zbytek svých dní v necti.⁴²

Bratří Gracchové byli nadále považováni lidem za své ochránce. Byly jim postaveny sochy, zasvěceny místa jejich smrti, kam se pak lidé chodili modlit jako k Bohům.

3. Sulla

⁴⁰ Plut. Gaius Gracch. 37

⁴¹ Plut. Gaius Gracch. 38

⁴² Plut. Gaius Gracch. 39

Lucius Cornelius Sulla Felix byl římský vojevůdce a státník. Pocházel z patricijské rodiny Corneliů, byl tedy představitelem vyšších vrstev, šlechty, nicméně finanční situace jeho rodu byla velmi špatná a sám Sulla zažil dětství v nuzných podmínkách ve společnosti herců, bardů, tanečnic apod. Dle Plútarcha se této společnosti nezbavil, ani když byl proslulý vládce – nezřídka s nimi popíjel a celkově jeho chování bylo těmito lidmi ovlivněno, což působilo, vzhledem k úřadům, které zastával, a dosažením, kterých měl nespočet, neslušně.⁴³

Sullovi se dostalo kvalitního vzdělání, historik Sallustius tvrdí, že byl velmi sečtělý a inteligentní a plynule mluvil řecky, což bylo znakem vzdělaných Římanů. Není zcela jasné, jak se dostal ke jmění, které mu umožnilo služební postup jednotlivých úřadů (cursus honorum), Plútarchos však uvádí dva pravděpodobné zdroje jeho bohatství. Sulla měl zdědit výrazné bohatství po své nevlastní matce a také po jistě Nikopole, zámožné, ale „všem přístupné ženy,⁴⁴ se kterou byl v milostném poměru.

Ačkoliv to byl vynikající vojevůdce, kterému se dostalo nejvyšších vojenských vyznamenání, jelikož dosáhl velmi působivých vítězství, povahově působil, co se vládnutí týká, nestále a nedůsledně. Dokázal toho spoustu získat, ale i marnivě rozdat. Uměl jak projevit velkou úctu i pokoru, tak někoho velmi potupit. Pro menší prohřešek mohl dotyčného tvrdě potrestat, avšak větší provinění mohl milosrdně odpustit. Projevoval náklonnost k lidem, které sám potřeboval, avšak lidi, kteří byli závislí na něm, mohl rázně vyhubovat, což však mohlo být způsobeno i jeho přirozeně vznětlivou a popudlivou povahou, takže nelze zcela jistě říci, zda byl spíše „nadutý či úlisný“. ⁴⁵ Je však patrné, že velmi dbal na vlastní prospěch a uměl situace využít pro sebe nejvýhodnějším způsobem.

Sulla byl člověk se smyslem pro humor, který se často bavil s lidmi ze všech vrstev a mohl vtípkovat na jakémkoliv téma i se svými podřízenými, vojáky apod. Ti si z něj údajně mohli i utahovat, což Sulla ponechal bez trestu a naopak byl tím mnohdy pobaven. Na druhu stranu uměl být velmi krutý a s diktátorskými „manýrami“, což činilo jeho povahu velmi nepředvídatelnou, jak jsem již uvedl výše.

3.1. Získávání moci a slávy

Válka Říma s Iugurthou z Numidie začala v roce 112 př. n. l., kdy se Iugurtha prohlásil za krále celé Numidie, kterou rozdělil mezi členy královské rodiny. To však bylo v rozporu s dřívějšími římskými nařízeními, a tak Řím vyhlásil Iugurthovi válku.

⁴³ Plut. Sulla 2

⁴⁴ Plut. Sulla 2

⁴⁵ Plut. Sulla 6

V roce 107 př. n. l. se stal poprvé konzulem Gaius Marius, který pod předchozím konzulem Metellem velel vojenským oddílům, avšak chápal, že Metellus je neschopný i po pěti letech Iugurthu porazit, a tak se rozhodl zařídít jeho odstup od funkce konzula a zaujmout jeho místo, což se mu podařilo. Sulla byl tehdy nominován na kvestora, jimž se stal.

Odplul ihned s Mariem bojovat proti Iugurthovi. Na tomto válečném tažení se Sullovi dostalo skvělé pověsti statečného a inteligentního vojevůdce. Výrazně totiž přispěl k vítězství Říma, který Numidii definitivně po jednom roce porazil. Rozhodující roli v tom sehrálo to, že Sulla přesvědčil mauretánského krále, Brokcha, jehož zetěm byl Iugurtha, aby Iugurthu, ke kterému už odedávna cítil nenávist, zradil. Tak se také stalo – Iugurtha po porážce uprchl ke Brokchovi do Mauretánie, kde ho však čekalo nemilé překvapení. Sulla dokázal přesvědčit Brokcha, který váhal, zda se přidat na stranu Iugurthy či Sully, díky svému diplomatickému umění.⁴⁶

Úspěch tohoto válečného tažení byl připisován na účet právě Sullovi, i přesto, že v Římě triumfoval Marius. To Maria, který měl v té době problémy s oblíbeností u lidu, trápilo – o to více, že se Sulla vítězstvím, jak už bylo jeho povaze přirozené, neustále vychloubal. Nepovažoval však zatím Sullu za někoho natolik významného, aby se ho obával, a i nadále ho bral s sebou na různá válečná tažení, která v následujících letech následovala – jako legáta a později i jako vojenského tribuna. Sulla se pokaždé prokázal jako schopný taktik a všestranný vojevůdce.⁴⁷ V podstatě díky Sullovi získal Řím během těchto tažení za spojence silný a početný národ Marsů. Velký podíl měl i na zastavení invaze germánsko-keltské aliance vedené Teutony a Kimbry, která se s velmi početnou armádou chystala zaútočit na Řím. Sulla sloužil v první polovině této kampaně pod Mariem, avšak v pozdějších fázích se obrátil ke spoluveliteli Maria, Catulovi, jelikož cítil, že podpora Maria chřadla, a v druhé polovině kampaně tak sloužil jako legát právě pod nim. Invaze nakonec byla Mariem a Catulou (s pomocí Sully) zastavena a aliance definitivně v bitvě u Vercellae poražena.

Sláva a moc Sully prudce stoupala. Brzy poté se začal ucházet o praetorský úřad, nicméně poprvé neuspěl. Rok nato, v roce 97 př. n. l., se však praetorem (urbanus) stal, bylo mu však vyčítáno, že tohoto úspěchu dosáhl díky úplatkům. Plútarchos jako příklad udává spor mezi Sullou a Sextem Caesarem, kdy mu Sextus přímo vyčetl, že si „úřední moc koupil.“⁴⁸

Po skončení praetury byl Sulla vyslán do Kappadokie zejména za účelem omezit v moci Mithridata, který měl v tomto regionu velké ambice a chtěl vytvořit silnou koalici složenou z několika národů. (Právě zde na východě Sulla, jako první Říman, přišel do styku s parthským vyslancem, kterým byl jakýsi Orobazos. Sulla,

⁴⁶ Plut. Sulla 3

⁴⁷ Plut. Sulla 4

⁴⁸ Plut. Sulla 5

pravděpodobně protože neznal dokonale poměry a zvyky tohoto regionu a nikoliv s nějakým úmyslem, se posadil mezi tímto parthským vyslancem a vyslancem z Kappadokie, Ariobarzanem (i když je možné, že se takto vědomě pasoval do nadřazené role). Tím však navíc naznačil, že považuje Parthy a Kappadočany za rovnocenné partnery. Parthský král dal později svého vyslance popravit za to, že takovou potupu strpěl.)

Vytvořit koalici se z větší části povedlo a Sulla se roku 94 př. n. l. vrátil do Říma, kde se jeho roztržky s Mariem dále prohlubovaly a dost možná by již tehdy vyústily v občanskou válku. To se však nestalo, jelikož vypukla tzv. válka se spojenci, válka, který byla pro Řím obzvláště těžká. Ve zkratce lze říci, že tato válka byla vyústěním nespravedlivého vztahu Římanů ke svým italským spojencům, kteří byli kdysi, jako nepřátele Říma, podrobeni, a následně se jim nedostávalo patřičných práv a vážnosti (nemohli např. rozhodovat o využití prostředků, které Římu platili v podobě daní). Nejedním římským politikem se pokusil tuto situaci napravit, veškeré pokusy však zkrachovaly (bratři Gracchové byli zavražděni, Marcus Livius Drusus mladší teč atd.). V této válce Římané zvítězili, avšak, aby se vyhnuli opakování těchto problémů, přistoupili na výrazné ústupky, zejména v podobě Lex Iulia, nabízející římské občanství všem latinským a italským komunitám (ne však přímo jedincům), a Lex Plautia Papiria, který doplnil předchozí zákon a nabídl spojeneckým mužům na žádost občanství.

V této válce Sulla jednoznačně zastínil Gaia Maria i konzula Pompeia. Uznání za jeho statečnost a schopnosti v boji získal jak od svých přátel, tak nepřátel, kteří jeho úspěchy připisovali na účet Štěstěny. To Sulla nejenže nepopíral, ale přímo potvrzoval – tím jednak zlehčoval nářky svých nepřátel, ale také si připisoval přízeň Bohů, kteří stojí při něm. Sulla byl poctěn tím, že se mu dokonce dostalo nejvyššího vojenského vyznamenání, když obdržel tzv. corona graminea (respektive corona obsidionalis), tedy věnec vytvořený z rostlin⁴⁹ udělovaný za záchranu římské armády (či její části) z těžkého obklíčení apod.

Mezi římským lidem tedy nebylo pochyb o tom, že právě Sulla porazil „spojence“, a proto jej tehdy poprvé v roce 88 př. n. l. zvolil do úřadu konzula.⁵⁰

3.2. První Sullova občanská válka

Sulla se zanedlouho poté připravoval k další výpravě proti Mithridatovi, avšak i Marius, ačkoliv to již byl starší člověk s chatrným zdravím, dychtil po další slavné válečné kampani.⁵¹ Zatímco byl Sulla mimo město, spojil se Marius s tribunem lidu Sulpiciem, který vyvolal ve městě nepokoje, kvůli kterým se Sulla, aby se sešel se svým

⁴⁹ Údajně se jednalo o rostliny (plevel atd.) natrhané na místě, kde k boji došlo.

⁵⁰ Druhým konzulem byl Quintus Pompeius Rufus

⁵¹ Plut. Sulla 7

kolegou, konzulem Pompeiem, vrátil. Sulpiciovi zastánci však tuto schůzku přepadli, načež Sulla byl kvůli obavám o svůj život donucen podpořit návrhy Sulpiciových zákonů, jejichž prosazení před svým odjezdem spolu se svým kolegou zabránil. Sulpicius následně učinil z Pompeia „pouze“ prokonzula, Sullovi však konzulát neodňal, avšak převedl velení armády na východě na Maria.⁵² Když to bylo oznámeno Sullovi, který zrovna pobýval na jihu Itálie ve vojenském táboře se svými vojáky (jejichž velká část byla tvořena veterány předcházejících válek, takže se Sullou zažili ne jeden boj). S touto novinou se Sulla ani jeho vojáci nechtěli smířit, a tak vojenské tribuny, kteří tu zprávu donesli, ukamenovali. Mariovi spojenci za to začali vraždit Sullovi spřízněnce a plenit jejich domy. Sulla se tedy rozhodl se se svým vojskem, konkrétně šesti nejloajálnějšími legiemi, vydat na Řím. Paralyzovaný senát, který nemohl sám nic učinit, jelikož byl závislý na Mariovi a Sulpiciovi, vyslal k Sullovi dva praetory, Bruta a Servilia, kteří mu zakázali dále postupovat. Vojáci se však na ně vrhli, zbavili je čestných odznaků a poslali je zpátky do Říma. To vyvolalo ve městě obrovské rozhořčení Sullových protivníků a paniku mezi lidem, jelikož bylo jasné, že Sullův postup se nedá zastavit.⁵³

Postup Sully na Řím byl naprosto bezprecedentní krok. Žádný Říman před ním se neodvážil zajít s vojskem za posvátnou hranici města, tzv. Pomerium, což byla jakási, v dnešním smyslu, magická hranice, která měla chránit Řím před negativními silami. Původně tato hranice odpovídala městským hradbám, později byla v rámci rozrůstajícího se města označována jinými způsoby. Dokonce platil, i pro vojáky, zákaz nosit (viditelně) zbraň uvnitř města. Sullu tak v tomto konání nepodpořila ani většina jeho podřízených důstojníků, výjimkou byl Lucullus, který s ním byl ve švagrovském vztahu. Sulla však své jednání obhajoval tím, že senát je v područí Maria a Sulpicia a že neměl právo zabránit konzulovi, aby ve svém úředním období vedl válečné tažení – jinými slovy porušil *mos maiorum*, cestu starších, tradiční cestu – jinými slovy obyčejové právo.

Marius i Sulpicius využívali gladiátory jako ochranu a bojovníky. Ti se předtím v předchozích „šarvátkách“ sice osvědčili, ale nyní neměli proti plně organizovaným legiím šanci, i přesto, že Marius slíbil udělit svobodu všem otrokům, kteří budou bojovat na jejich straně proti vojákům Sully.⁵⁴ Oba muži pochopili, že jejich bojovníci neodolají, a byli nuceni uprchnout z města. Sulla vstoupil do města a fakticky ho ovládl. Maria a jeho spojence, včetně Sulpicia, označil za nepřátele státu.⁵⁵ Sulpicia zradil a zavraždil jeden z jeho vlastních otroků, který poté byl, jelikož potrestal nepřitele státu, Sullou propuštěn na svobodu, avšak záhy byl popraven za to, že zradil svého pána. Na Mariovu hlavu Sulla vypsál odměnu, i když tento čin mu byl vytýkán, a to i širokými

⁵² Plut. Sulla 8

⁵³ Plut. Sulla 9

⁵⁴ Dle Plútarcha na tento návrh přistoupili pouze tři otroci

⁵⁵ Tzv. *hostes*

masami (při hlasování o konzulát lid s pohrdáním nepodpořil Servilia a Sullova synovce Nonia, jejichž kandidaturu doporučil právě Sulla. Místo nich byl zvolen Lucius Cinna, Sullův protivník, kterého Sulla sice donutil, aby jemu přísahal věrnost, což Cinna také učinil, avšak jakmile se ujal úřadu, začal proti Sullovi vystupovat), jelikož když předtím Sullův život byl v ohrožení a on se uchýlil do mariova domu, tak ho Marius ochránil i přesto, že se ho mohl jednoduše jednou provždy zbavit.⁵⁶

Mariovi se podařilo uprchnout do Afriky, kde se zotavoval, aby splnil svůj plán, na kterém stále trval, a sice posedmé vykonávat úřad konzula. Sulla, v přesvědčení, že má situaci plně pod kontrolou, pokračoval ve svém plánu táhnout proti Mithridatovi a odplul z Itálie i se svými vojsky. Marius se však mezitím spojil s Cinnou a vrátil se do Říma, kde opět začal stíhat Sullovi spojence a prohlásil opatření přijatá či prosazená Sullou za neplatná. Marius byl v roce 86 př. n. l. skutečně zvolen, zanedlouho poté však umřel. Nejprve si však popíšeme Sullovo tažení na východ.

3.3. První válka s Mithridatem

Mithridates byl v té době vládcem i celé oblasti Malé Asie. Již předtím zbavil Římány jejich držav v Asii, dobyl regiony Bithýnie, Kappadokie a usadil se v Pergamu, jeho synové si pak mezi sebe rozdělili Pontos, Bospor, Thrákii, Makedonii a jeho vojevůdci, kteří disponovali vlastními vojsky, stejně jako jeho synové, dobyli i další regiony. Nejvýznamnější z těchto velitelů byl Archelaos, který ovládl a vymanil z římské sféry vlivu celý tento mořský region včetně Athén.⁵⁷

Sulla své tažení začal v Řecku, které bylo nutné od Mithridata opět odtrhnout. V podstatě veškerá řecká města posílala vyslance k Sullovi s potvrzením jejich loajality. Pouze Athény musel vzít v boji, jelikož tam vládl Aristión, Mithridatova loutka. Při obléhání Athén, a zvláště po jejich dobytí, se projevila mírně řečeno rázná Sullova povaha. Tak například finance, které potřeboval, aby mohl pokračovat v dlouhém obléhání města, získával i pleněním nejsvatějších řeckých míst. Po dobytí města se neobešlo bez masakrů a plenění, jelikož jeho vojáci měli dovoleno zabíjet, rozkrádat, plenit. Krev prý tekla ulicemi. Sulla tuto hrůzu zastavil až na nátlak senátu a jeho řeckých spojenců a přátel. Takové jednání bylo zčásti způsobeno i pyšným postojem Athéňanů, kteří při obléhání vyslali strany na jednání, nicméně místo konkrétního návrhu se vychloubali svojí historií (např. vítězstvím nad Peršany). To Sullu rozlítlo a rázně jim vysvětlil, jak píše Plútarchos, že přišel do Řecka vzít zpátky římské provincie. Nakonec však byl svojí pomstou nasycen a masakry přikázal zatavit.

⁵⁶ Plut. Sulla 10

⁵⁷ Plut. Sulla 11

Bylo to však protáhlé obléhání, Marius se mezitím stihl vrátit do Říma, jak jsme uvedli výše, a začít perzekuovat své nepřátele, Sullovy spojence – optimáty. Po dobytí Athén se hlavní vojevůdce Mithridata, Archaleos, stáhl, aby se spojil s vojsky, které právě přivedl Taxiles, jelikož se vrátil z Makedonie a Thrákie.⁵⁸ Sulla je však pronásledoval - vzal své vojsko do Boiótie a následně v bitvách porazil Mithridatova vojska u Chairóneie.⁵⁹ Mithridatovo vojsko bylo v obrovské početní převaze, Sulla ho však díky svým vynikajícím schopnostem, ale také disciplíně a odevzdanosti jeho vojáků, dokázal porazit.

Mezitím v Římě Cinna, bezpochyby na popud a pomocí Maria, se kterým se spojil a kterého přivedl zpátky do Říma, rozhodl o zbavení Sully velení a za tímto účelem poslal druhého konzula, Lucia Valeria Flacca, na východ k Sullovi, a to pod záminkou posílení boje proti Mithridatovi. Sulla se o tom dozvěděl a všemožně armádu vedenou Flaccem demoralizoval, čímž způsobil, že mnoho vojáků přeběhlo na jeho stranu. Pak se vydal proti další, opět velmi početné a silné, Mithridatově armádě. Ke konfrontaci došlo u Orchomenu, kde Sulla obdržel další rozhodující vítězství proti opět větší armádě.

Obě tyto bitvy měly v zásadě rozhodující význam pro další osud regionu, který byl od této chvíle definitivně součástí římské, a později východořímské, říše po celá staletí. Byly to vskutku obrovské bitvy a dle Plútarcha ještě celá staletí později bylo možné na místech těchto bitev nalézt zbraně, zbroj apod.

Po celou tuto dobu, kvůli represím proti Sullovým spojencům rukou Maria a Cinna, utíkalo mnoho lidí do Sullova tábora, kde byli v bezpečí. Zde také vzniklo něco „na způsob senátu“⁶⁰, jelikož se sešlo mnoho vlivných Římanů pod vedením Sully. Na jednu stranu chtěl Sulla pokračovat v dobývání řeckých ostrovů a postoupit i dále, na druhou si však byl vědom stále tíživějšího stavu doma v Římě, kde jeho straníci byli pod stále větším a větším tlakem. Po nějaké době k Sullovi přišel jakýsi obchodník s tajným návrhem na mír od Archalea. Ten Sullu vyzval, ale přenechal dění v tomto regionu Mithridatovi a vydal se do Říma vyřešit tamější situaci, na což mu budou na oplátku poskytnuty neomezené prostředky, loďstvo apod. To však Sulla odmítl s protinávrhem, aby Archaleos se sám ujal vlády (a tím zradil Mithridata), to však zase odmítl Archaleos. Nakonec se dohodli na míru za výhodných podmínek pro obě strany – Mithridates měl uvolnit Malou Asii, zaplatit Římu určitou částku apod. Sulla potvrdil vládu Mithridata nad ostatním územím a prohlásil ho za spojence Říma.⁶¹ To bylo pro Mithridata v dané situaci zřejmě nejlepší možné vyústění, jelikož jeho situace byla již v podstatě beznadějná. Dá se říci, že to byly pro něj velmi výhodné podmínky, jelikož v podstatě veškeré území, kterého se měl vzdát, již stejně v bojích se Sullou a Fimbriou

⁵⁸ Plut. Sulla 14-15

⁵⁹ Plut. Sulla 16-17

⁶⁰ Plut. Sulla 22

⁶¹ Plut. Sulla 22

(o kterém píše níže) ztratil. Sulla se totiž chtěl již soustředit na Řím, a proto potřeboval východní tažení co nejdříve ukončit, byť za mírnějších podmínek.

3.4. Druhá Sullova občanská válka

Již dříve se do čela prosenátorského vojska v Asii dostal Fimbria, který odstranil pomocí vzpoury Flacca a rázně postupoval proti Mithridatovi. Sulla nemohl zde „v zádech“ nechat tak silnou nepřátelskou armádu a vydat se do Říma, a tak se ji vydal naproti, do Asie. Fimbria se domníval, že se Sullovi ve svém táboře ubrání, avšak jeho vojáci nechtěli proti Sullovi bojovat a většina z nich přeběhla na druhou stranu. Fimbriovi nezbylo nic jiného, než si vzít život, načež téměř celá jeho armáda přešla k Sullovi.⁶²

V roce 84 př. n. l. byl konzul Cinna zavražděn vlastními vojáky, jelikož ti nechtěli bojovat proti Sullovi – a tak Sulla využil situace a rozhodl se již podruhé vydat na Řím. To v roce 83 př. n. l. udělal a vylodil se s pěti legiemi na jihovýchodě Itálie v Brundisiu, kde se mu nedostalo žádného odporu. Nově zvolení konzulové Cornelius Scipio Asiaticus a Norbanus táhli proti Sullovi se svými vojsky, Norbanus byl drtivě poražen, Asiaticovi muži zase nechtěli proti zkušeným veteránům bojovat a přecházeli na Sullovu stranu, takže se ještě před bojem byl donucen vzdát.⁶³ Po této řadě drtivých vítězství Sulla získal na svou stranu mnoho dosud nestranných občanů, mezi nimiž byli i velitelé početných armád, a tak s nim spojili síly. Je mimo rozsah této práce popsat veškeré bitvy, ke kterým následně došlo, takže jen řekneme, že Sullovi se podařilo pomocí rozhodujících vítězství v obrovských bitvách, kde obě strany již fakticky neměly co ztratit a muselo se rozhodnout, dobýt v roce 82 př. n. l. Řím a stát se jeho neomezeným vládcem. Poslední bitva se konala přímo před městem.

3.5. Neomezený vládce Říma

Poté se Sulla ujal vlády. Formálně mu byl přidělen titul dictator legibus faciendis et reipublicae constituendae causa (pro sepsání zákonů a uspořádání věcí veřejných), což mu fakticky dalo neomezenou moc (a to v daném případě na neomezenou dobu) mimo oblast Hispanie, která zůstala v rukou Quinta Sertoria, jednoho z generálů Maria. Tento způsob vlády Řím přes 120 let neznal - až dosud.

⁶² Plut. Sulla 25

⁶³ Plut. Sulla 28

Tehdy začal pro jeho nepřátele skutečný teror. Proskripce majetku, vraždy, ponižování byly na denním pořádku.⁶⁴ Sulla poškozené často ani neznal, ale jednalo se o nepřátele lidí, kterým se chtěl zavděčit, a tak je nechal, aby si vyřídili účty se svými nepřáteli či se jednoduše obohatili o něčí majetek. Lze dokonce usoudit, že vraždy kvůli majetku byly nejčtenější, jelikož vrazi často přímo a otevřene prohlašovali, že „toho zahubil veliký dům, onoho velká zahrada“⁶⁵ atd. Plútarchos popisuje tyto události takovým způsobem, že z toho lze usoudit, že Sulla se v tomto teroru přímo vyžíval a v podstatě se vysmíval svým protivníkům – když byl lid vraždami pobouřen, nechal popravít ještě více lidí a dodal, že pokud snad na někoho zapomněl, jistě si jednou vzpomene a i na ně dojde.⁶⁶ Pomáhání proskripovaným lidem bylo trestáno smrtí a naopak jejich zavraždění bylo odměňováno. Zajímavé je, že se proskripce nevyhnuly ani rodinným příslušníkům proskripovaných, a zejména to, že odměny se vztahovaly i na otroky, kteří zavraždili svobodné proskripované občany.

Represe se neděly pouze v Římě, ale po celé Itálii. Sulla si při tom všem počínal neskrývaně despoticky, kdy na přidělování zkonfiskovaného majetku sám sedě dohlížel. Tato situace trvala několik měsíců. Sulla, jako optimát, také aplikoval různé zákony, které posílily moc senátu, čímž výrazně zeslabil postavení populárů.

Je však na místě uvést, že vláda Maria a Cinny byla neméně krutá, kdy jejich nepřátele, často straníky Sully, potkával stejně tragický osud. Sulla si samozřejmě pamatoval na všechny své přátele, kteří byli popraveni výše zmíněnými. Nyní, za vlády Sully, se do Říma naopak vraceli lidé, kteří předtím uprchli, a oslavovali Sullům triumf se slovy, že se konečně mohou vrátit do vlasti na své pozemky a setkat se se svými rodinami.

3.6. Odchod do ústraní a smrt

Koncem roku 81 př. n. l. nebo začátkem následujícího roku se Sulla vzdal svého diktátorského postavení⁶⁷, poslal své vojáky domů, jelikož je už nepotřeboval v pohotovosti, a procházel se ulicemi jako obyčejný občan, jako by tím naznačoval, že si s ním každý občan může vyřídít své účty, kdyby chtěl. Později se zcela stáhl z politického dění a Říma na rodinný statek, aby trávil čas se svojí rodinou a napsal své memoáry. Ty jsou z větší části ztracené a známe je převážně z citací pozdějších autorů (např. Plútarchos často Sullu citoval).

Umřel ve svých cca šedesáti letech v roce 78 př. n. l. na rozsáhle nemoci, které byly nejspíše způsobeny divokým způsobem života, který, a to i ve stáří, vedl – pitky

⁶⁴ Plut. Sulla 31

⁶⁵ Plut. Sulla 31

⁶⁶ Plut. Sulla 31

⁶⁷ Řádně se stal konzulem

byly na denním pořádku. Byl pro něj uspořádán velkolepý státní pohřeb na Martově poli, kterého se zúčastnilo obrovské množství lidí. Sám si napsal nápis na svůj pomník – myšlenka byla, že všem svým nepřátelům v plné míře vrátil zlo, které mu způsobili, a že všem svým přátel opětoval v plné míře dobro, které mu věnovali. S tímto výrokem se dá jednoznačně souhlasit, jelikož Sulla vskutku své nepřátele bez milosti likvidoval a své přátele naopak plně a za všech okolností podporoval.

Sulla stanovil jakýsi precedent, když se výše uvedeným způsobem chopil absolutní moci, pro další diktátory (tak například Pompeius, dle Cicerona, měl prohlásit „když se to povedlo Sullovi, proč by se to nepovedlo mně?“) a v zásadě přispěl k tomu, že éra republiky spěla ke svému konci. Vskutku, Sulla předvedl, že je možné silou ovládnout Řím.

Reformy na posílení senátorské moci, kterými oslabil mnoho dalších úřadů, zejména úřad tribuna, kterému zakázal vetovat rozhodnutí senátu a celkově oslabil jeho zákonodárnou moc, byly v průběhu dalšího desetiletí z větší části zrušeny.

4. Augustus

Augustus byl prvním římským císařem. S jeho nástupem k moci skončila občanskými válkami rozvrácená éra republiky a počala doba císařství, konkrétně její první (a zároveň nesrovnatelně úspěšnější) fáze, tedy principát. Za vlády Augusta Řím zažil obrovský rozkvět včetně zisku mnoha území a následně jednoho z nejdelších období míru v historii říše (pax Romana nebo též pax Augusta), které trvalo ještě přes sto let po jeho smrti.

Nebudeme se věnovat všem úřadům, které kdy zastával, ani všem významnějším činům, kterých se dopustil ve svém mládí, jelikož to není účelem této práce – vydalo by to na samotnou knihu (kterou, ostatně, sám Augustus nechal napsat, ve které oslavuje své činy). Považuji však za potřebné, alespoň ve zkratce, popsat některé okolnosti jeho života, jelikož je to, dle mého názoru, potřebné k úplnému pochopení jeho reform. Od

začátku ho také budeme nazývat Augustem, pro lepší přehlednost, i když se mu toho pojmenování dostalo až později.

Gaius Octavius Thurinus, což bylo Augustovo celé jméno, přičemž cognomen Thurinus s největší pravděpodobností oslavoval vítězství jeho otce nad rebely u města Thurii⁶⁸, se narodil v Římě 23. září roku 63 př. n. l. Otec, Gaius Octavius, mu umřel v roce 59 př. n. l. Z velké části ho do své smrti v roce 52 nebo 51 př. n. l. vychovávala jeho babička, sestra Iulia Caesara, Iulia Caesaris. Mladý Octavius postupně procházel různými úřady, kde získával zkušenosti a projovoval se jako schopný mladý muž.

Při jednom válečném tažení Iulia Caesara v Hispánii, kde bojoval proti Pompeiovi, se i přes těžkou nemoc, po které se sotva zotavil, Augustus vydal do Caesarova tábora. Jeho loď však ztroskotala a přežilo jen několik bojovníků, Augustus se však i přesto dostal k Caesarovi, navíc přes nepřátelské území, což dle Suetonia na něj udělalo velký dojem a pravděpodobně mělo rozhodující vliv na formování Caesarova názoru na Augusta.⁶⁹ Když se totiž Caesar, který neměl žádné legitimní děti, vrátil do Říma, nechal u panen Vestálek uložit svoji závěť, ve které adoptoval Augusta a učinil z něj svého hlavního dědice, což z Augusta fakticky udělalo jeho nástupce.

4.1. Vzestup k moci

Když byl v roce 44 př. n. l. Caesar zavražděn, Augustus se rozhodl vydat z nedaleké Ilýrie zpátky do Říma, nikoliv do Makedonie, jak mu radili někteří lidé, kteří měli obavy, aby Augustův život neskončil stejně, jako skončil život Caesarův. Augustus však chtěl v Římě zjistit, jak na tom doopravdy je, jakou má podporu a co si může „dovolit“, jelikož sám zatím neznal přesná ustanovení závěti, reálnou situaci v Římě atd. Tak se tedy vylodil v Itálii poblíž Brundisia, kde ho vřele uvítali Caesarovy oddíly v čele s jeho nejbližšími rádci a seznámili ho se závětí a celkovou politickou situací, na což se Augustus rozhodl dědictví přijmout a, fakticky vybaven Caesarovou vojenskou mocí a s nárokem na jeho finanční prostředky, jelikož bez nich by sám měl jen velmi omezené finance, vstoupit do politiky⁷⁰ – krok, který zanedlouho měl rozhodující vliv na běh nejen římských, ale i světových dějin.

Augustus přijal jméno svého adoptivního otce, Gaius Iulius Caesar, přičemž není doloženo, že by sám oficiálně užíval přídomek Octavianus, běžný znak adopte,

⁶⁸ Suet. Aug. 7

⁶⁹ Suet. Aug. 8.1

⁷⁰ ECK, Werner. Augustus: Augustus a jeho doba. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004. Velké postavy světových dějin. ISBN 80-7021-688-3.str.13

pravděpodobně protože by příliš upozorňoval na jeho skromný původ⁷¹ (i když někteří jeho současníci, např. Cicero, ho takto nazývali).

Šestého května dorazil do Říma. Konzul Marcus Antonius, jeden z nejbližších Caesarových lidí, byl v jakémsi příměří s jeho vrahy, aby nedošlo k občanské válce. Byla vyhlášena všeobecná amnestie pro Caesarovy vrahy, avšak Antoniovi se povedlo pomocí plamenné řeči na pohřbu Caesara většinu z nich vyhnat z města s obavami o svůj život.⁷²

Dá se říci, že v podstatě záhy začala rivalita mezi Augustem a Marcem Antoniem o vedoucí postavu caesarovců. Antonius přišel o část příznivců, a to ze všech vrstev obyvatel, několika kroky. Odmítl přijmout Caesara, i přes vůli lidu, mezi Bohy. Příliš okatě posiloval svojí osobní moc, například když na sebe převedl některé provincie (včetně Caesarem dobyté Galie). Všechny tyto ne příliš dalekozraké činy usnadňovaly jeho rozhodujícímu protivníkovi, Augustovi, získávání caesarovců na svojí stranu – ti se postupem času přikláněli čím dál tím více na jeho stranu. Viděli v něm menší zlo a doufali, že s ním bude jednodušší domluva, ba dokonce že ho budou moci manipulovat. Augustus získával na svou stranu i některé bývalé protivníky Caesara, optimáty – např. Marcus Tullius Cicero se přidal na jeho stranu, jelikož ho považoval za rozumnějšího člověka, a ve svých projevech začal napadat Antonia a označovat ho za nebezpečí pro republiku.

4.2. Boje s Antoniem a následné vytvoření druhého triumvirátu

Augustus mezitím budoval svoji armádu – dával dohromady Caesarovy legie plné velezkušených veteránů, získával nové rekruty, ale také přebíral legie od Antonia za peněžní dary (údajně celé dvě legie od něj přešly k Augustovi).⁷³ Antonius si byl vědom své nevýhodné situace a jelikož věděl, že kdyby nyní došlo ke střetu s Augustem v Římě, tak by neměl naději na úspěch, stáhl se (vypadalo to spíše jako útěk) do předalpské Galie do „svých“ provincií, které mu měly být brzy předány. Decimus Brutus však odmítl mu tyto provincie vydat, takže Antonius ho byl nucen obléhat v Mutině na severu Itálie. Na rozhodnutí senátu o zastavení násilí nereagoval, jelikož senát neměl k dispozici armádu, která by jeho rozhodnutí vynutila. Právě této příležitosti se chopil Augustus, který k tomuto účelu poskytl svoji armádu a který předtím legitimitu svým jednáním dodával tím, že je „Caesarův syn“, žádná oficiální legální oprávnění neměl. Stal se tedy, na naléhání Cicerona, senátorem⁷⁴ a bylo mu

⁷¹ ECK, op. cit., str.13 op. cit.

⁷² ECK, op. cit., str.14

⁷³ ECK, op. cit., str.14 - 15

⁷⁴ Res gestae 1

uděleno imperium, tedy vrchní velení nad vojskem, přičemž mu byl stanoven úkol zakročit proti Antoniovi. Navíc se jednalo o nejvyšší senátorskou třídu, kde byli bývalí konzulové. Augustus se do tohoto postavení dostal aniž by předtím zastával nějaký důležitý úřad (či jakýkoliv úřad ve smyslu magistratury). Augustus se tedy vydal, spolu s konzuly pro rok 43 př. n. l., Hirtiem a Pansou, proti Antoniovi na sever Itálie. Antonius byl v následující bitvě před Mutinou poražen a musel se stáhnout do Zaalpské Galie, avšak oba konzulové přišly o život – což Augustovi jediné přidalo na moci, jelikož nyní mu připadly i jejich legie⁷⁵, ačkoliv senát se pokoušel dostat do situace rovnováhy a přidělit tyto legie Decimu Brutovi, což Augustus totiž jednoduše odmítl. Odmítl také pokračovat v nástupu proti Antoniovi. Dále vyslal centuriony do Říma se vzkazem, že požaduje, aby úřad po mrtvých konzulech byl přidělen jemu a aby byly zrušeny senátní usnesení prohlašující Antonia za nepřítele státu. To senát odmítl, na což se Augustus vydal do Říma s osmi legiemi a výše uvedené požadavky senátu vnutil – 19. srpna roku 43 př. n. l. se stal, spolu se svým strýcem Quintem Pediem, konzulem a Antonius již nebyl oficiálně nepřítelem státu.⁷⁶ Rozhodnutí dále proti Antoniovi nepostupovat bylo ze strany Augusta moudré, jelikož Antonius si za Alpami získával přízeň mnoha caesarovců a spojil se s jedním z nejvýznamnějších z nich - Marcem Lepidem.

Augustus, Antonius a Lepidus se sešly, aby se rozhodlo, jak budou dále postupovat. Tak vznikl druhý triumvirát, který na rozdíl od prvního triumvirátu mezi Caesarem, Pompeiem a Crassem, byl formálně legalizován lidovým shromážděním, a to formálně na pět let, ve skutečnosti ale jejich moc byla neomezená a nikdo se jim nemohl postavit na odpor – což samozřejmě nakonec mělo své důsledky. Triumvirové si rozdělili říši tak, aby byl každý z nich v rámci možností spokojen, avšak faktem je, že vojensky na tom byl nejlépe Antonius a Augustus naopak poměrně oslabil své pozice, jelikož např. Africu musel nejprve opět dobýt, i když mu na základě dohody připadla, mimo jiné, tato provincie.⁷⁷

Po ustanovení triumvirátu došlo, opět jednou, na proskripce – byl vytvořen seznam cca 300 senátorů a 2000 jezdců, kterým byl zabaven majetek (a ti, kdo nestihli uprchnout, byli zavražděni). Historici se nemohou shodnout na tom, kdo z triumvirů nesl za tyto proskripce největší zodpovědnost – někteří, například Cassius Dio, tvrdí, že Augustus byl proti těmto proskripcím a snažil se v co největší míře jim zabránit, jelikož, jako mladík, neměl, na rozdíl od zkušenějších spolutriumvirů, tolik nepřátel. To však další historici odmítají, například Appiános zastává názor, že na proskripcích měl stejný zájem, jako ostatní. Suetonius navíc dodává, že i když se Augustus k proskripcím zprvu neměl, když už na ně došlo, vykonával je obzvláště aktivně.

⁷⁵ ECK, op. cit., str. 15

⁷⁶ ECK, op. cit., str. 16

⁷⁷ ECK, op. cit., str. 17

Triumvirové poté za účelem splnit svůj důležitý úkol, a sice potrestat vrahy Caesara, vyslali Augustovy a Antoniový legie na balkánský poloostrov, kde se Brutus a Cassius opevnili. Vrazi Caesara byli ve dvou bitvách u Filipp poraženi a spáchali v roce 42 př. n. l. sebevraždu. Chování Augusta mu pak bylo opakovaně Antoniem vyčítáno. Tvrdil, že Augustus se chová v bitvách zbaběle – schovává se a ochotně přenechává velení jiným, většinou Agrippovi (který se v budoucnu prokázal jako jeden z nejlepších admirálů v historii říše). Každopádně toto vítězství znamenalo definitivní porážku republikánských vojsk.⁷⁸

Na Augustovi bylo přijmout rozhodnutí, kam usídlit desetitisíce veteránů, caesarovců i republikánů, kteří po těžkých kampaních již chtěli klid a nějakou půdu. Usídlení připadalo v úvahu pouze v Itálii, nikoliv v provinciích, avšak tam již nebyla volná půda. V úvahu připadaly dvě varianty. Buď by musel ponechat veterány bez půdy, čímž by si je zákonitě znepřátelil, anebo musel nějakou půdu zkonfiskovat u jiných občanů a přidělit ji vojákům, čímž by ovšem měl za nepřátele tyto lidi. Augustus se rozhodl pro, v dané těžké situaci, lepší, jak se později ukázalo, řešení. Půdu zkonfiskoval a přidělil ji veteránům. Tím si získal přímo v Itálii velmi silnou skupinu lidí, kteří ho plně podporovali a kteří byli připraveni k boji, kdyby na to opět došlo (což se brzy stalo).⁷⁹

4.3. Válka s Antoniem

Tato vláda triumvirátu s většími či menšími konflikty trvala několik let. Triumvirové porazili Sex. Pompeia, syna Gnaea Pompeia, který stále měl svoji armádu. Došlo i na pře mezi triumviry, když si Lepidus pokusil ponechat Sicílii, i když bylo dohodnuto, že připadne Augustovi. Lepidovi vojáci však zběhli k Augustovi a Lepidus se byl nucen vzdát. Zde se opět ukázala vynikající schopnost Augusta ovládat masy jak řečnický, tak pomocí jednoduchého nástroje – příslibu peněz. Lepidovi bylo dovoleno, aby si ponechal úřad nejvyššího kněze, avšak jeho politická kariéra v podstatě skončila, byl totiž vyloučen z triumvirátu a stáhl se na italský venkov.⁸⁰

Antoniova kampaň na východě proti Parthské říši dopadla katastrofálně. Mimo jiné proto, že Augustus mu na pomoc vyslal pouhých cca dva tisíce vojáků místo slíbených dvaceti tisíc, kteří na neblahý vývoj války nemohli mít reálný vliv. Antoniova pozice byla silně oslabena, čehož si byl Augustus vědom a všelijak se pokoušel jeho autoritu podkopávat – například prohlásil, že není pravým Římanem, když se zbavil římské ženy, Octavie, jelikož byl v milostném poměru s Cleopatrou, kterou vskutku miloval a která měla k dispozici značnou moc (mimo jiné v podobě vojsk), tudíž mohla

⁷⁸ ECK, op. cit., str. 18 - 19

⁷⁹ ECK, op. cit., str. 19

⁸⁰ ECK, op. cit., str. 24

pozici Antonia značně posílit. Jindy veřejně řekl, že by se rád vzdal svého postavení triumvira, ale že to udělá, jen pokud se Antonius zachová stejně, což dobře věděl, že Antonius neudělá – cílem bylo ukázat lidu, že on je ten „ten hodný“.⁸¹

Rozhodným krokem proti Antoniovi bylo násilné zveřejnění jeho závěti, která byla uložena u panen Vestálek, ke kterým vnikli Augustovi muži a zmocnili se jí. V závěti bylo uvedeno, že některé části římské říše měly být rozděleny mezi jeho syny jako samostatná království a že měl být pohřben v Egyptě i se svojí královnou. O autenticitě tohoto textu nelze příliš pochybovat, avšak je nutné říci, že Augustus text četl sám a pak z něj před senátem citoval. Pochopitelně nelze očekávat, že by Augustus recitoval celý text – je jasné, že to dělal velmi selektivně. To mělo Augustem dlouho očekávaný výsledek – Antonius byl označen za zrádce, byla mu odejmuta veškerá moc. Válka však byla oficiálně vyhlášena Egyptu v čele s Cleopatrou, nejednalo se tedy o další občanskou válku, se kterými Augustus, jak sám slíbil, po porážce Sex. Pompeia skoncoval.⁸² Tedy „skoncoval“.

V ne příliš vleklé, nikoliv však jednoduché, válce byli Antonius s Cleopatrou poraženi a po rozhodující prohrané bitvě u Actia spáchali sebevraždu. Jak již bylo řečeno, výrazně k vítězství Augusta přispěl jeho vojevůdce Agrippa, který zvláště na moři svými schopnostmi vynikal. Právě on byl skutečným vítězem, co se přímo bojů týkalo. Augustus ušetřil mnoho ze svých nepřátel po této válci, čímž si získal přízeň lidu, který mu předtím často vyčítal krutost proti protivníkům, kteří však byli přece také římskými občany.

Augustus pravděpodobně nechal zavraždit syna Caesara od Cleopatry, Caesariona, a to na radu Aria Didyma, jelikož ten pochopitelně mohl časem jeho postavení ohrozit. Antoniovy syny od Cleopatry, až na nejstaršího z nich, ušetřil.

4.4. Nová doba

Augustus se tedy zbavil svých nepřátel a nic mu nebránilo v tom, aby se stal opravdovým vládcem republiky. K tomu však bylo potřeba provést určité reformy. Ty však měly být provedeny na jednu stranu tak, aby získal k tomu potřebné pravomoci, ale aby zároveň nepůsobily příliš revolučně či dokonce vysloveně monarchisticky – tak samozřejmě nedošlo ke zrušení většiny úřadů, senátu apod., místo toho došlo k jejich faktickému podřazení pod moc Augusta. Však Caesar za otevřenou snahu změnit řád zaplatil životem a Augustus si toho byl vědom.

Augustus ve svých *Res Gestae* líčí, jak v roce 27 př. n. l. přednesl řeč před senátem, jehož obsah byl přibližně takový, že předává zpátky moc, která mu byla

⁸¹ ECK, op. cit., str. 26 - 27

⁸² ECK, op. cit., str. 30

svěřena pro vyřešení problémů s nepřáteli státu, senátu a římskému lidu. Přesnou formulaci jeho proslovu se již nedozvíme, jelikož nelze očekávat, že „pravda“ uvedená v Augustových memoárech je kompletní.⁸³ To, co víme jistě, je, že Augustus chtěl podle jména obnovit republiku, avšak zachovat, ba dokonce i posílit, svojí nabytou moc. Přitom je potřeba uvést, že pozdní republika byla za poslední desetiletí sama o sobě pozměněná a doplněná o nové tradice, aby dokázala pohltnout ctižádostivé diktátory, kteří ze všech možných občanských válek vzešly. Návrat k takové republice byl pro lid mnohem přijatelnější, než otevřený „přestup“ na nový režim. Navíc byly opravovány chrámy, budována infrastruktura atd. – činy, které se lidu velmi líbily a byly prakticky velmi přínosné.

Augustus a Agrippa byli po návratu do Říma zvoleni za konzuly. Jak Augustus sám tvrdil, ostatní překonával díky svému vlivu (*auctoritas*), ačkoliv formálně byl na stejné úrovni, jako ostatní úředníci stejné kategorie. Jako konzulovi však náleželo Augustovi řídit politiku vůči senátu a lidovému shromáždění, což samo o sobě byly velmi významné pravomoci, a zejména spravovat většinu provincií, kde byla umístěna převážná část legií, a to legií Augustovi loajálních, a právě v tom, a v obrovských finančních prostředcích, spočívala opravdová síla jeho vlády. Zbylé provincie spravoval senát, což iluzi obnovy republikánského řádu potvrzovalo. Také si vytvořil okolo sebe skupinu velmi loajálních osob – tak například oddanost jeho osobní strážce, praetoriánů, byla pro něj zcela zásadní, a tak jim nechal zdvojnásobit žold. Augustus jednoduše uměl zařídit věci tak, aby byl v relativním bezpečí.⁸⁴

Formálně tedy byla obnovena republika, nicméně předchozí uspořádání po těchto reformách již nebylo reálné. Nastoupila nová doba, doba principátu.

4.4.1. Vznešený

Jako poděkování dostal Augustus od senátu a lidu různá vyznamenání. Nejvýznamnější poctou však bylo přidělení nového přízviska - Augustus, vznešený. Bylo to naprosto nové označení, které mělo spíše náboženský charakter a nikterak nenaráželo na monarchistický způsob vlády a lid tudíž neznepokojovalo. Používání tohoto přízviska symbolizovalo konec doby vlády Octaviána, který se musel schylovat ke krutým krokům v bojích proti nepřítelům říše, a začátek nové éry míru a prosperity, éry Augusta Caesara.

Dále mu byl přidělen titul princeps, tedy označení pro nejstaršího senátora, nyní však titul jednoduše potvrzující jeho výsadní postavení. Používal tak označení

⁸³ ECK, op. cit., str. 37

⁸⁴ ECK, op. cit., str. 38 - 39

Imperator Caesar divi filius, což poukazovalo na jeho vztah k Iuliu Caesarovi, zatímco Imperator kladl důraz na tradici římských vítězství. Do té doby Caesar byl pouze cognomen jedné větve rodu Iuliů, nyní však vznikl zcela nový rod, jehož otcem byl Augustus.⁸⁵

4.5. Nová pravidla – ale jaká?

Tak tedy začala nová doba v dějinách římské říše. Nicméně pravidla v této době byla, zvláště zprvu, nastavena velmi neostře. Oficiálně se jednalo o obnovenou republiku, faktická moc však byla v moci Augusta. Co bylo ostatním, ale i samotnému Augustovi, dovoleno a co již bylo příliš? Jako příklad můžeme uvést chování Gaia Cornelia Galla, kterého, jakožto člověka sobě blízkého, dosadil za praefekta (faktického vládce) v Egyptě. Ten si však neuvědomil, že Augustovi nikdo ve „velikosti“ konkurovat nesmí a nechával si stavět po celé provincii sochy, vytesat oslavné řeči apod. Augustus ho politicky zničil a Gallus musel spáchat sebevraždu. Podobných případů bylo více. Tato situace Augusta znepokojovala – však ani jeho stoupenci přesně nevěděli, kde je „ta hranice“, co pak mohl očekávat od svých nepřátel.⁸⁶

Augustus, který po celý život trpěl různými vážnými nemocemi a těžce snášel chladné i teplé počasí⁸⁷, v roce 23 př. n. l. vážně onemocněl, což bylo mimo jiné výsledkem jeho mimořádného psychického vypětí, a musel akutně přemýšlet o tom, jak bude říše fungovat po jeho smrti. Mnozí se obávali, že přímo a nepokrytě vybere svého nástupce, to se však nestalo. Pečetní prsten předal Agrippovi, nicméně seznam vojsk a další pravomoci poskytl svému kolegovi v úřadu konzula Pisonovi – moc tedy rozdělil víceméně spravedlivě mezi několik stran. Dle Wenera Ecka jiné rozdělení v té době ani nebylo pro Augusta přípustné, jelikož by zničilo vše, co pracně vybudoval, nicméně jsem názoru, že mnozí z jeho předchůdců by zvolili ráznější cestu.⁸⁸

4.6. Ztotožňování říše s osobou Augusta

Augustus se však uzdravil. Nicméně se poučil a vzdal se svého trvalého konzulátu, který zastával doposud od roku 31 př. n. l. nepřetržitě. Konzulem se poté již stal pouze v letech 5 a 2 př. n. l., a to aby uvedl své syny do politiky. Prokonzulské pravomoci, pomocí kterých ovládal provincie, mu nicméně zbyly (respektive

⁸⁵ ECK, op. cit., str. 40

⁸⁶ ECK, op. cit., str. 47 - 48

⁸⁷ Suet. Aug. 81

⁸⁸ ECK, op. cit., str. 49

z konzulských se staly prokonzulské). Pro případy, kdy by došlo ke konfliktu s ostatními prokonzuly, kteří byli losováni senátem, bylo Augustovo imperium v roce 43 př. n. l. „povýšeno“ na imperium maius, tedy vyšší imperium. Aby mohl svolávat senát a shromáždění lidu, což na základě pouze prokonzulské moci dělat nemohl, mu byly svěřeny pravomoci tribuna lidu, a to dokonce ve zvýšené míře. Na základě těchto nástrojů mohl tedy politicky jednat. Veškeré důležité úkoly bez Augusta nebylo možné plnit, což se opakovaně dokazovalo.⁸⁹

Augustovi byly po celou dobu jeho vlády pravidelně přidělovány různé pravomoci pod nejrůznějšími názvy (pontifex maximus, pater patriae apod.), všechny nepovažují za nutné vyjmenovat. Důležité je, že šlo o posilování jeho moci a moci jeho rodiny.

S postupem času se ztotožňování Říma s Augustem více a více prohlubovalo (a to i přes výše uvedené vzdání se trvalého úřadu konzula). Dokonce i na mincích již byly většinou zobrazovány skvělé počiny Augusta a místo pro různé význačné rody již nezbývalo. Opozice v podstatě neexistovala, jelikož se jeho oponenti raději stáhli z veřejného života.⁹⁰

Gaius adoptoval oba syny Agrippy, z čehož můžeme bezpochyby usoudit, že budoucnost říše po své smrti spojoval právě s nimi. To dokazuje i stále rostoucí moc Agrippy, který získal také imperium. Mezi Augustem a Agrippou vládlo skutečné přátelství (byť dle některých historiků bylo poskvněno závistí některých blízkých lidí Augusta). Agrippa i se syny však neočekávaně umřeli.

Augustus snížil počet senátorů z cca tisíce na původních (alespoň od dob Sully) šest set a tento stav vydržel až do konce třetího století. Senát se totiž na začátku Augustovy vlády početně rozrostl a nyní musel být opět zmenšen. Dle Ecka však tyto čistky neměly za hlavní cíl politicky či fyzicky zlikvidovat odpůrce – však mnoho z nejkritičtějších senátorů zůstalo. V senátu jednoduše bylo mnoho lidí, kteří neodpovídali alespoň minimálním tradičním standardům. Rok 18 př. n. l. byl v tomto směru nejrazantnější – o senátorský post přišlo více než tři sta mužů, často násilím.⁹¹

4.7. Vojsko a expanze

4.7.1. Jednotné římské vojsko

Hlavním garantem moci Augusta, vrchního velitele vojsk, byla hned od počátku armáda. Nyní byla díky postavě Augusta, která se fakticky identifikovala s říší, jednotná. Vojsko však bylo také bezesporu největší finanční zátěží. Řím a Augusta stálo mnoho sil, aby armádu uživili. Augustus si vytvořil síť velmi loajálních vojáků pomocí

⁸⁹ ECK, op. cit., str. 50 - 51

⁹⁰ ECK, op. cit., str. 55

⁹¹ ECK, op. cit., str. 59

vyznamenání, povýšení a dalších odměn. K tomu přispěl i fakt, že reálná opozice neexistovala, takže nebyl nikdo, kdo by mohl nespokojenosti vojáků využít. Početně armádu výrazně zredukoval, z šedesáti legií, které bojovali na sklonku republiky na různých stranách, zůstalo bez mála třicet.⁹²

Římská říše pod Augustem zažila obrovskou expanzi a toho si vojáci jistě cenili – náhrobní nápisy nám dokládají, v jaké vážnosti měli vyznamenání, které jim Augustus přidělil.⁹³

4.7.2. Imperium sine fine

Augustus mohl, na rozdíl od svých předchůdců z doby republiky, ovládat celé centralizované vojsko říše, což mělo za následek obrovské válečné úspěchy. Jak jsme uvedli výše, celé jméno Augusta znělo Imperator Caesar Divi Filius Augustus. Právě slovo imperator, tedy vítězný vojevůdce, bylo na prvním místě. Mohl díky svým vítězstvím slavit dvacet jedna triumfů v Římě, avšak Augustus to se „skromnosti“ sobě vlastní odmítal.⁹⁴ Augustus za své vlády dobyl nespočet území – žádný jiný Říman se v tom s nim nemohl rovnat. Seznam oblastí, které podmanil, je vskutku úctyhodný: severní Hispanie, alpskou oblast s Raetii a Norikem, Illyricum a Pannonii, celou oblast seveně od Achaie a Makedonie až k Dunaji; v Malé Asii pak šlo o část Pontu, Paflagonie, Galatie a Kilikie, dále pak se jednalo o Judeu. Provincie Afrika byla rovněž značně rozšířena.⁹⁵ Je však nutné dodat, že ne veškerá nová území se dostala do moci římské říše pomocí válečných tažení – např. u Galatie se tak stalo po smrti krále, v Judei byl po vnitřních sporech sesazen Archélaos apod. Většinu území však Řím získal bezpochyby v bojích, v čemž Augustus měl plnou podporu lidu, jelikož Římané považovali za svoji povinnost si podrobit ostatní „barbarské“ národy. Ostatně nejlépe to shrnul Vergilius slovy, že Bohové propůjčili městu vládu bez omezení - Imperium sine fine.⁹⁶

Augustus vojensky nezasáhl proti velké mocnosti na východě – Parthii. Jen těžko lze určit přesné důvody, pravděpodobně však šlo o souhrn několika faktorů. Jednak tak daleký východ se mohl Augustovi zdát být příliš vzdálený na efektivní kontrolu (již za daného stavu Římané využívali na okrajích říše klientské státy, které nebyly součástí říše a nejednalo se tedy o provincie). Na druhou stranu mohl Augustus tažení proti této silné říši považovat za příliš riskantní, kdy by mohl ztratit více, než získat, a k vykonání tažení se nerozhodl. Avšak dokázal díky svým diplomatickým

⁹² ECK, op. cit., str. 70 - 71

⁹³ ECK, op. cit., str. 74 - 75

⁹⁴ Res gestae 4

⁹⁵ Res gestae 27, 28, 32

⁹⁶ ECK, op. cit., str. 76 - 77

schopnostem získat zpátky veškeré vojenské odznaky, které před ním jiní vojevůdci ztratili.⁹⁷ Tento stav římskému lidu vyhovoval – Římané získali zpět svou čest a zároveň se vyhnuli válce s velmi nejistým koncem.

K jedné z nejvýraznějších porážek vojska římské říše došlo, když byly tři legie a devět pomocných sborů pod vedením Vara zmasakrovány severně od Osnabrücku při zrádném povstání, alespoň podle římského mínění, které vedl mladý cheruský kníže Arminius. Augustus nato nechal vojska v Germánii nejen nahradit, ale i posílit a vyslal Tiberia a Drusa na válečné tažení, které mělo neposlušné kmeny potrestat. Toto tažení bylo částečně úspěšné, nicméně expanze římské říše do Germánie byla touto porážkou pozastavena. Germanicus, syn Drusův, byl v roce 13 po Kr. pověřen velením vojsk v tomto regionu, přičemž využil vnitřních rozporů mezi Germáni a Arminia porazil. Výboje, ve větší či menší míře, trvaly fakticky až do vlády císaře Tiberia.

4.8. Otázka následnictví a smrt

Se zhoršujícím se zdravím byla stále aktuálnější otázka, kdo a zejména jak zdědí Augustovo unikátní postavení. K tomu bylo potřeba nejprve určit, jaké že to postavení vlastně bylo – Augustus nebyl císařem, nebyl ale jistě ani řadovým konzulem, na to byla jeho moc příliš velká. Navíc k přechodu moci muselo dojít „nenápadně“, aby nevzplály obavy o příliš monarchistický ráz tohoto přestupu.⁹⁸ Jednalo se přeci o „obnovenou republiku“.

Augustus již neměl syna, na kterého mohl přenést své faktické pravomoci. Jeho jediné dítě, dcera Iulia, byla Augustem provdána za synovce Marcella, ve kterém zřejmě viděl svého nástupce, avšak ten v roce 23 př. n. l. zemřel.

Po různých snahách nalézt správného nástupce (měl jim být i Agrippa či jeho synové, všichni tito však umřeli), Augustus předal veškeré pravomoci, které byly potřeba pro to, aby mohl podobným způsobem řídit říši, svému nevlastnímu synovi (kterého adoptoval) Tiberiovi.

Augustus 19. srpna roku 14 po Kr. umřel v Nole. Dovolím si tvrdit, že to byl zřejmě nejvýznamnější římský reformátor. S ním započala nová doba – doba císařství. Tolik faktických reforem, které by byly téměř výlučně spjaty s jedním člověkem, bychom v dějinách říše jen těžko hledali. Bezesporu se jednalo o rozporuplnou osobnost, nicméně je bez pochyby, že se Augustus Caesar navždy zapsal do dějin a přímo je výrazně ovlivnil.

⁹⁷ ECK, op. cit., str. 77 - 78

⁹⁸ ECK, op. cit., str. 90

Řecko

1. Historie starověkého Řecka

Starověké, nebo-li antické, Řecko, zejména jeho klasické období, se považuje za základ západní kultury. Období řecké antiky začalo zhruba v 8. století před naším letopočtem pod silným vlivem chetitské, asyrské, fénické a egyptské kultury a skončilo v 6. století našeho letopočtu. Dělí se do několika dob.

První z nich, doba archaická, trvající cca od roku 800 př. n. l. do roku 500 př.n.l., následovala po tzv. temném období a skončila svržením posledního z athénských tyranů a nastolením athénské demokracie v roce 508 př.n.l. První záznamy psané řeckým písmem se začaly objevovat právě od 9. století př. n. l.

V době klasické, následující po době archaické, nejprve dominovaly Athény, resp. Athénský námořní spolek, později ve 4. století př. n. l. však došlo po Peloponeských válkách k nadvládě Sparty, která byla následně potlačena Thébami, Bojótii a ke konci doby klasické fakticky vládl Korintský spolek.

Charakteristické pro další dobu, helénistickou, která začala v roce 323 př. n. l., je řecká expanze na Blízký a Střední východ. Tato doba byla značně ovlivněna tažením Alexandra Velikého, díky kterým se mnoho Řeků dostalo na východ (a to až na území dnešního Afganistánu či Pákistánu), kde dokonce vytvořili Řecko-baktrijské království či Indo-řecké království, které vydržely až do 1. století př. n. l. Po smrti Alexandra se jeho říše rozdělila mezi jeho generály a došlo ke vzniku Ptolemaiovské říše, Seleukovské říše a Antigonovské říše. Řecké městské státy dokázaly během tohoto období získat zpátky částečnou nezávislost, ačkoliv stále byly podřízeny Makedonskému království. Tyto poleis zformovaly dva spolky, spolek Achajský a spolek Aitólský, které po většinu doby mezi sebou válčily.

Konflikty mezi Římskou říší a řeckými, resp. makedonskými, státy začaly válkou s Antigonovskou říší na konci 3. století př. n. l. Řím si postupně podmanil celou Makedonii, Egypt i Řecko (to bylo fakticky podmaněno definitivní porážkou Achajského spolku roku 146 př. n. l. v bitvě u Korintu, který vydržel v boji s Římany z výše uvedených nejdéle).

Osud Řecka pod nadvládou Říma nebyl příliš jednoduchý. Athény, spolu s některými dalšími městy, se vzbouřily vůči římské nadvládě v roce 88 př. n. l., toto povstání však bylo tvrdě potlačeno římským generálem Sullou, další utrpení pak tento region zažil během římské občanské války.

Je však nutné říci, že Řecko bylo důležitou římskou provincií a to nejen díky svému strategicky výhodnému umístění a dalším podobným faktorům, ale zejména díky provázanosti obou kultur, však římská kultura byla fakticky kulturou řecko-římskou, podoba obou jazyků, nespočet řeckých intelektuálů působících v Římě apod. jsou toho jasným důkazem.

2. Solón

Solón se narodil v Athénách kolem roku 638 př. n. l. Jeho otcem byl pravděpodobně Exékestides, a tak Solón byl nejspíše potomkem posledního athénskému krále Kodra. Dle Plútarcha byl v (nejen) příbuzenském vztahu s budoucím tyranem

Peisistratem.⁹⁹ Solón se stal jedním z nejvýznamnějších zákonodárců starověkého Řecka, jeho reformy měly dopad na celou řeckou společnost.

Solónovi bylo svěřeno vést athénská vojska v boji s Megerskými o ostrov Salaminu, jelikož tato vleklá válka Athény do značné míry vyčerpala a bylo potřeba nalézt řešení. Podařilo se mu svojí osobností i pomocí patriotických veršů pozvednout morálku vojsk a za podpory Peisistrata se mu podařilo Megeřany porazit, přičemž nevíme přesně, zda se mu to podařilo pomocí lsti či v heroické bitvě.¹⁰⁰

Pro tento čin získal Solón významnou slávu a moc. V roce 594 př. n. l. byl zvolen archontem a celkově mu byly uděleny pravomoci pro vypracování reformy v podobě nových zákonů a zejména ústavy. Vnitřní rozpory athénské společnosti byly již na neúnosné úrovni a bylo rozhodnuto, že právě Solón může tuto situaci vyřešit nejmoudřejším způsobem.

Solón tedy prosadil důležité reformy, které měly vliv na celou společnost Athén. Nelze pochybovat o tom, že se mu nepodařilo prosadit veškeré reformy, které by prosadit chtěl a které by považoval za přínosné, avšak, jak sám odpověděl na otázku, zda prosadil přínosné zákony, prosadil nejlepší z těch, které Athéňané byli ochotni přijmout.¹⁰¹

Nejprve zrušil veškeré dluhy, respektive dle některých autorů snížil úroky (i když většina se shoduje v tom, že šlo o zrušení dluhů), a zakázal možnost ručit za dluhy tělem. Není zcela jasné, zda lid většinově přijal tento krok spíše vlídně či záporně.¹⁰²

Nejvýznamnější změnou však bylo zrušení rodových privilegií a rozdělení obyvatelstva Athén do čtyř tříd dle majetku, což vedlo k timokracii. Tyto třídy byly následující. První, nejvyšší, třídou byla třída pentakosiomedimnoi – její příslušníci se mohli stát nejvyššími úředníky. Druhou třídou byli hippeis, tedy jezdci. Těmto lidem byly přístupné veškeré úřady, kromě úřadu pokladníka. Příslušníci třetí třídy byli zeugítai, tedy pěšáci či těžkooděnci. Ti zastávali nižší úřady. Do nejnižší, čtvrté, třídy patřili všichni ostatní a byli nazýváni thétes – nesměli zastávat žádný úřad, avšak podíleli se na správě státu svou přítomností na shromáždění a na soudech. Tato třída se zprvu zdála být velmi znevýhodněna, nicméně ukázalo se, že drží v rukou výraznou moc, jelikož většina sporů se dostávala právě před soud.¹⁰³

Tolik tedy k reformám Solóna. Změn, ke kterým došlo pod jeho vládou, bylo pochopitelně o mnohem více, avšak v této práci se věnujeme pouze těmto nejdůležitějším, řekněme ústavním, reformám.

⁹⁹ Plut. Solón 1

¹⁰⁰ Plut. Solón 8 - 9

¹⁰¹ Plut. Solón 15

¹⁰² Plut. Solón 15

¹⁰³ Plut. Solón 18

3. Periklés

Periklés se narodil u Athén v roce 495 př. n. l. do jak z matčiny, tak otcovy strany starých a vlivných rodů. Své klidné mládí, kdy se vyhýbal politickému a částečně i společenskému životu, tak mohl plně věnovat studiu, přičemž zvláštní význam přikládal filozofii.

Do politiky naplno vstoupil, když v roce 461 př. n. l. ostrakizoval politického soupeře Kimóna, který byl člověk velmi bohatý a získával čím dal tím větší moc, na základě obvinění z podpory Sparty.¹⁰⁴ Periklés poté v podstatě neměl politickou konkurenci a mohl prosazovat své reformy, přičemž dosáhl hodnosti stratéga. Je považován za populistického politika v tom smyslu, že vedl širokou sociální politiku – tak například umožnil i spodním vrstvám užívat soudní ochrany či navštěvovat divadelní představení, jelikož zrušil poplatky, které předtím museli platit.¹⁰⁵ Jeho odpůrci, včetně Kimóna, věřili, že tyto kroky tradiční athénskou demokracii a stát jako takový poškozují a degradují, i přesto, že jednotlivcům pomáhají.

Periklés také nechal v Athénách vybudovat mnoho impozantních budov, například Parthenón či Odeion. Celkový význam tohoto politika byl uznáván již ve starověku a platil za vzor státníka. Umřel v roce 429 př. n. l. v Athénách.

¹⁰⁴ Plut. Kim. 15

¹⁰⁵ Plut. Per. 9

Seznam literatury:

APPIANOS. Krize římské republiky: (Římské dějiny 2 - Občanské války). 1. vyd. Překlad Bohumila Mouchová, Jan Burian. Praha: Svoboda, 1989. Antická knihovna (Svoboda)

PLÚTARCHOS. Životopisy slavných Řeků a Římanů. 2. vyd., V AK 1. Překlad Václav Bahník. Praha: Arista, 2007. Antická knihovna

SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. Životopisy dvanácti císařů. 4. vyd., V Odeonu 2. Praha: Odeon, 1966. Živá díla minulosti (Odeon)

Augustus, Res gestae (ECK, Werner. Augustus: Augustus a jeho doba. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004. Velké postavy světových dějin)

ECK, Werner. Augustus: Augustus a jeho doba. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004. Velké postavy světových dějin.

THORNTON, Bruce S. Greek ways: how the Greeks created western civilization. San Francisco: Encounter Books, 2000, 242 p.

HALL, Jonathan M. A history of the archaic Greek world. [Nachdr.]. Malden, Mass: BLACKWELL Pub, 2006.

Encyclopaedia Britannica, 1952, 1, 1082 s. Great books of the western world, 2.

SCULLARD, H. From the Gracchi to Nero: a history of Rome from 133 B.C. to A.D. 68. 5th ed. New York: Routledge, 1988, xxii, 500 p.

WARD, Allen Mason, Fritz M HEICHELHEIM, Cedric A YEO a Fritz M HEICHELHEIM. A history of the Roman people. 3rd ed. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall, 1999, xviii, 574 p.